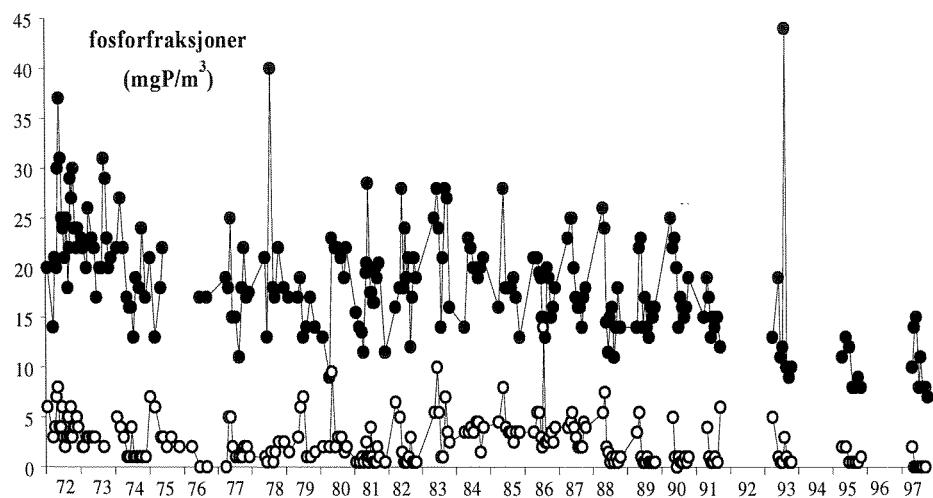

RAPPORT LNR 3881-98

Gjersjøens utvikling 1972 - 97 og resultater fra sesongen 1997

På oppdrag fra Oppegård kommune
Sektor for Teknikk og Miljø
Ved Teknisk sjef

Norsk Institutt for Vannforskning

O-97066

Gjersjøens utvikling 1972 - 97

og resultater fra sesongen 1997

dato: 1. juni 1997

Prosjektleder: Bjørn Faafeng
Medarbeidere : Pål Brettum
Tone Jørn Oredalen
For adm.: Dag Berge

Forord

Denne rapporten presenterer langtidsutviklingen i Gjersjøen for perioden 1972 til 1997 og resultatene fra overvåking av vannkvaliteten i Gjersjøen i 1997. I presentasjonen inngår også tilførslene av fosfor og nitrogen i de fem viktigste tilløpsbekkene til Gjersjøen. Resultatene fra i 1997 gjengis kortfattet for å lette lesingen av rapporten.

Det foreligger observasjoner fra Gjersjøen helt tilbake til 1953. Gjersjøens tilløpsbekker er målt kontinuerlig siden 1971. Kontinuerlig overvåking av vannkvaliteten gjennom lang tid gir godt grunnlag for å se klare mønstre i utviklingen av Gjersjøen, fra en sterkt næringsrik situasjon på 1960- og 70-tallet til gradvis bedring utover 1980- og 90-tallet.

For en detaljert beskrivelse av vannkvaliteten i Gjersjøen fra år til år, samt beregnede tilførsler av næringsstoffer, vises til NIVAs tidligere årsrapporter. I litteraturlisten bak i denne rapporten finnes de fleste rapporter og fagartikler om Gjersjøen. I årsrapporten for 1989 finnes også diagrammer som viser samtlige måleresultater av fosfor, klorofyll og siktedypr i perioden 1973-1989.

Ingeniør Brynjar Hals har vedlikeholdt og avlest vannføringsstasjoner i tilløpsbekkene og i Gjersjøelva. Han har også samlet inn vannprøver fra bekkene. Distrikthøgskolekandidat Marit Mjelde, limnologistudent Thomas Jensen og cand. scient. Tone Jørn Oredalen har hatt ansvar for å samle inn vannprøver fra Gjersjøen. Tone Jørn Oredalen har lagret og organisert resultatene på NIVAs dataanlegg.

Cand. real. Pål Brettum har analysert og vurdert plantoplankton-prøvene.

Denne rapporten er utarbeidet av NIVAs prosjektleder cand.real. Bjørn Faafeng og cand.scient. Tone Jørn Oredalen.

Oslo, 2. juni 1998

Bjørn Faafeng

Innhold

Sammendrag	5
Summary	6
1. Innledning	7
2. Målte tilførsler av fosfor og nitrogen	8
3. Fosforkonsentrasjoner i bekkene	10
4. Tilførsler av avløpsvann - konsentrasjoner av tarmbakterier og næringsstoffer	13
5. Planteplankton	16
6. Oksygen i dypvannet	20
LITTERATUR OM GJERSJØEN	21
VEDLEGG 1. Observasjoner i 1997 (Figurer)	25
VEDLEGG 2. Observasjoner i 1997 (Tabeller)	43

Sammendrag

De siste 25 årene er vannkvaliteten i Gjersjøen blitt gradvis bedre. Hovedårsaken er at tilførslene av urensset husholdningskloakk ble vesentlig redusert da Nordre Follo Kloakkverk ble satt i drift i 1971. Senere er avløpsnettet satt i stadig bedre stand. Konsentrasjonen av fosfor, og deretter også av planttoplankton er blitt redusert samtidig med at blågrønnalgene, som dominerte helt fram til 1980, er erstattet av andre algetyper. Dette har ført til økte oksygenkonsentrasjoner i innsjøens dypvann, som igjen betyr at råvannet til Oppegård Vannverk er blitt betydelig bedre.

De siste 7-8 årene er det registrert lavere tilførsler av fosfor enn i de ti foregående årene. I 1990 var tilførslene mindre enn "kritisk belastning" for første gang siden måleprogrammet startet i 1969. I 1997 lå tilførslene for første gang under grensen for "betenklig belastning".

Vannkvaliteten i Gjersjøen, vurdert samlet ut fra SFTs Vannkvalitetskriterier (revidert system fra 1997), var "meget dårlig" (klasse V) på 1960 og 70-tallet. Resultatene fra målingene i 1997 viser at vannkvaliteten er tilnærmet uendret sammenlignet med undersøkelsen i 1995 og plasseres i klasse II "god" med hensyn på de to viktigste indikatorene for vannkvalitet i denne innsjøen: konsentrasjon av fosfor og planttoplankton (klorofyll).

	meget god kl. I	god kl. II	mindre god kl. III	dårlig kl. IV	meget dårlig kl. V
Klorofyll					
Fosfor					
Nitrogen					
Tarmbakterier					
Siktedyt					

Nitrogentilførselen viser stabilisering over de siste 15 årene, noe som fortsatt gir en "meget dårlig" vannkvalitet for denne parameteren. Relativt høye nitrogenkonsentrasjoner gir imidlertid ingen praktiske problemer for bruken av vannet eller for de biologiske forholdene i innsjøen.

Vi har i 1997 målt enkelte høye konsentrasjoner av termostabile koliforme bakterier i overflatevannet ved prøvetakingsstasjonen midt i Gjersjøen.

Det anbefales å fortsette den årlege overvåking av fosfor- og nitrogentilførselen fra de viktigste bekrene og av vannkvaliteten i Gjersjøen, samt å gjøre en mer inngående vurdering av belastningen fra de ulike aktivitetene i nedbørfeltet. Uten dette kontinuerlige programmet vil det være vanskelig å skille en langsom utvikling (positiv eller negativ) i innsjøen og i tilførslene, fra naturlige år-til-år variasjoner.

Summary

The water quality in Lake Gjersjøen has gradually improved since the monitoring programme started in 1972. The main reason is that the loading of untreated domestic sewage from the ca. 25.000 inhabitants in the catchment was diverted in 1972 onwards and transported to a tertiary treatment plant. Also the sewer system has been gradually improved to allow, only periodically, minor amounts of sewage to enter the lake. The lake is an important supply of drinking water.

The concentrations of total phosphorus is reduced from ca. 60 µgP/l in the 1960'ies to ca. 10 µgP/l in 1997 and the chlorophyll concentrations have been reduced correspondingly. Also the dominance of blue-greens, which was prominent until 1981, is changed to dominance of diatoms and green algae.

When it comes to the two most important eutrophication indicators: the concentrations of phosphorus and chlorophyll, the water quality of Lake Gjersjøen now corresponds to class II ("good") in the national Water Quality Classification System.

Still episodes with higher concentrations of coliform bacteria are observed. The concentrations of nitrogen in the lake have stabilised in the order of 1500-2000 µgN/l, which are considered more than twice the natural concentrations in the area. This is due to a combination of run-off from arable land and high loading of long-transported nitrates via the atmosphere. However, these concentrations do not lead to increased phytoplankton growth due to strong phosphorus limitation of the system.

Title: Development of the water quality in Lake Gjersjøen 1972-97. Results from the monitoring in 1997.

Year: 1998

Author: Faafeng, B.A. and T.J. Oredalen

Source: Norwegian Institute for Water Research, ISBN No.: ISBN 82-577-xxxx-x

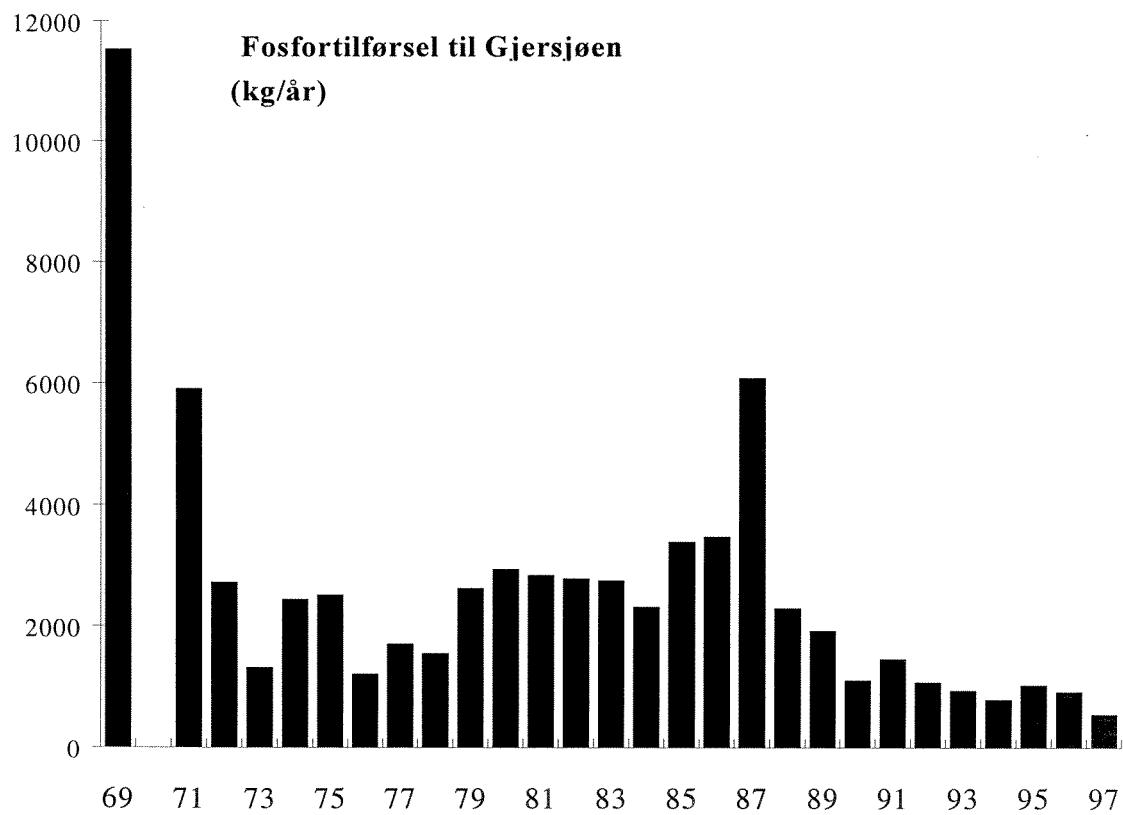
1. Innledning

Fosfor er det stoffet som begrenser algenes vekst i Gjersjøen. Store tilførsler av fosfor fra urensset husholdningskloakk i 1950-årene førte til massiv oppblomstring av blågrønnalger, til dels av giftproduserende typer i innsjøen. Nordre Follo Kloakkverk som ble satt i drift i 1971, fjernet mye fosfor og organisk stoff som ble tilført med kloakkvannet. Overføring av utløpet fra renseanlegget direkte til Bunnefjorden har også bidratt til kraftig redusert fosforkonsentrasjon i Gjersjøen og også reduserte algemengder.

Denne rapporten gir en oversikt over utviklingen i perioden 1972 til og med 1997. Utviklingen belyses med resultater fra overvåkingsprogrammet.

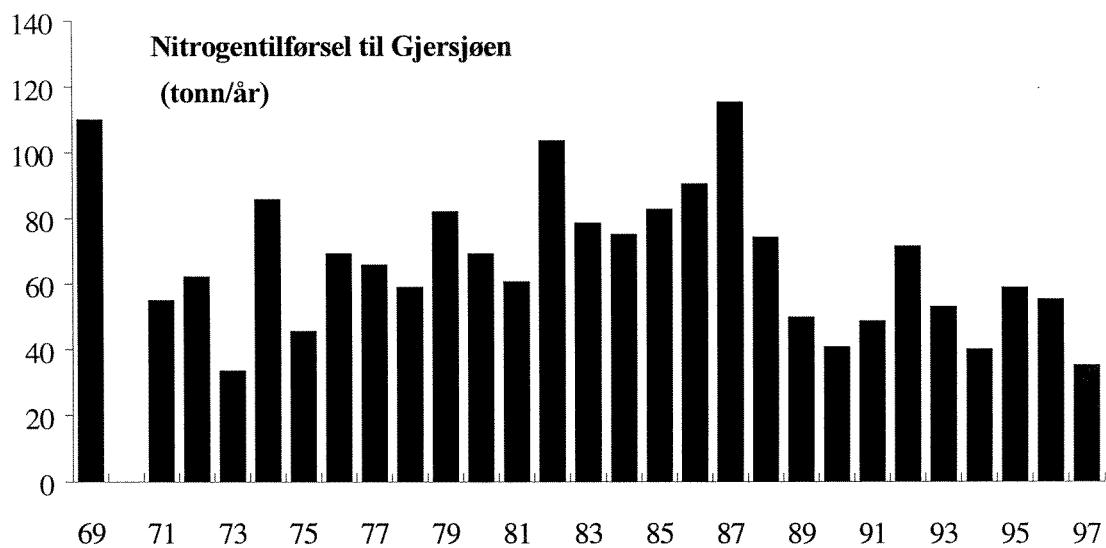
2. Målte tilførsler av fosfor og nitrogen

Årlige tilførsler av fosfor og nitrogen via tilløpsbekkene og nedbør er vist i figur 2.1 og 2.2. Variasjoner fra år til år henger sammen med vannmengdene som tilføres Gjersjøen og varierer med intensiteten av snøsmelting, utspycling av ledningsnettet og utvasking fra landbruksområder. Klare tendenser skjules derfor noe av de store år-til-år variasjonene. Både for fosfor og nitrogen viser kurvene imidlertid klar reduksjon etter 1987. Siste 6 år har fosfortilførslene vært stabile under den kritiske grensen.

Figur 2.1 Årstransport av fosfor til Gjersjøen.

Nitrogenet i bekkene tilføres fra nitrogen i nedbøren, fra landbruksarealer og fra kommunalt avløpsvann. Det ser ut til at nitrogentilførslene har vært noe lavere på 1990-tallet enn i de ti foregående årene (fig. 2.2), men endringene er mindre enn for fosfor.

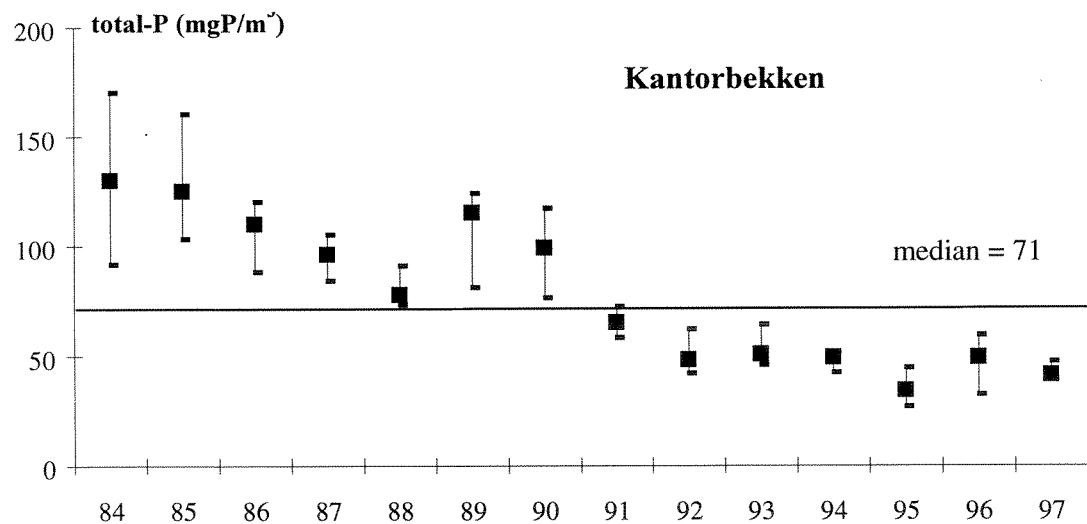

Figur 2.2 Årstransport av nitrogen til Gjersjøen.

3. Fosforkonsentrasjoner i bekkene

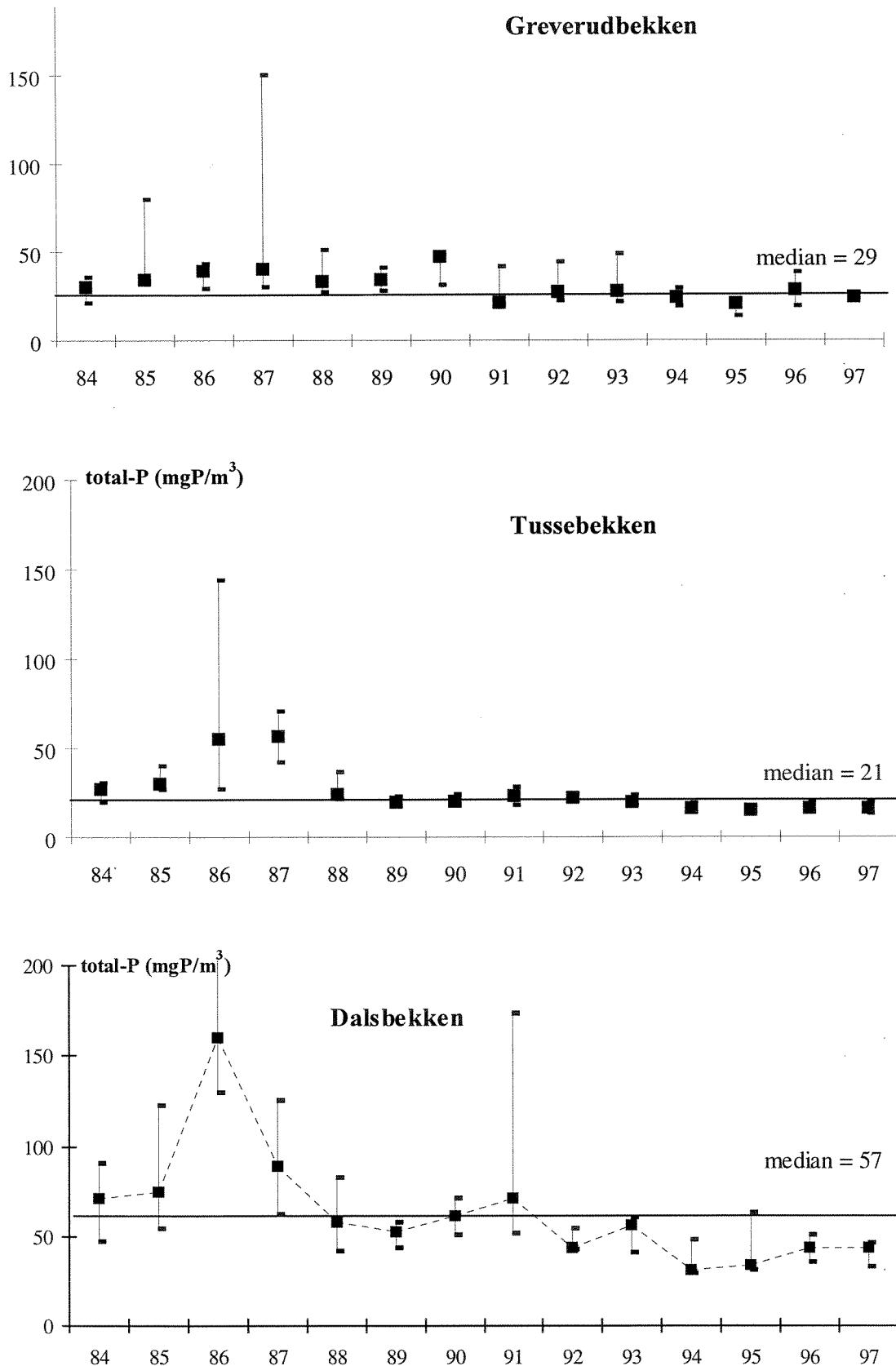
Karakteristiske fosforkonsentrasjoner i de viktigste tilløpsbekkene for perioden 1984-97 er vist i figur 3.1-3.3. Samtlige bekker har nå en gjennomsnittlig fosforkonsentrasjon som ligger under medianverdien for perioden 1984-1997. Tussebekken og Greverudbekken har gjennom hele perioden vist lave fosforverdier. De to bekkene som tidligere var mest forurenset: Kantorbekken og Fåleslora, er blitt betydelig renere i løpet av perioden. Pga. stor vannføring tilfører fortsatt Dalsbekken mest fosfor til Gjersjøen, men konsentrasjonen er tydelig redusert etter 1994.

Lavere konsentrasjoner nederst i Kantorbekken har sammenheng med generelt redusert belastning av Kolbotnvannet, men det er også gjennomført tiltak på ledningsnettet på strekningen mellom Kolbotnvannet og Gjersjøen.

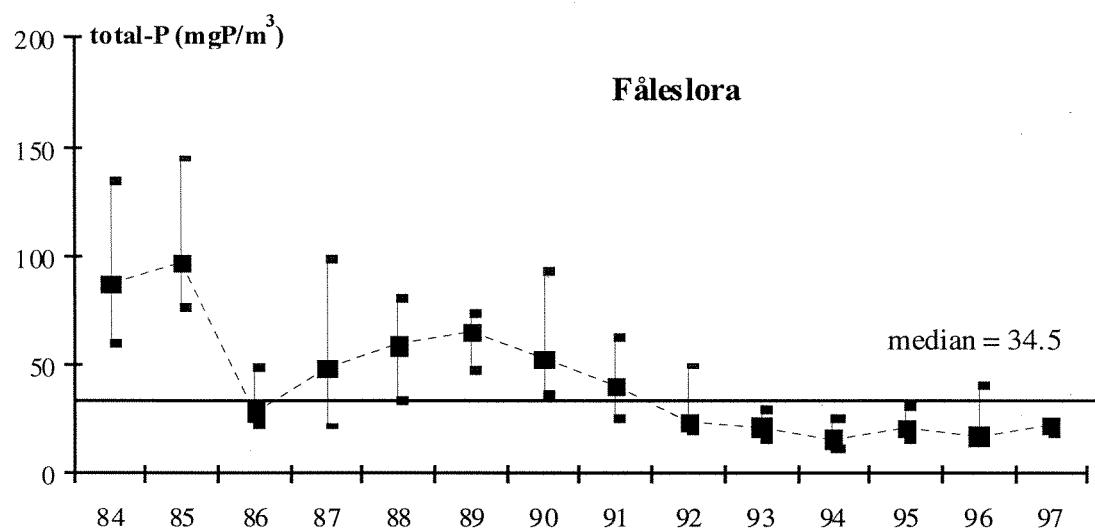

Figur 3.1 Karakteristiske fosforverdier i Kantorbekken i perioden 1984-97.

[Den lille firkanten angir den midterste (median) av alle sorterte verdier for ett år. Halvparten av alle målte verdier for hvert år ligger innenfor den vertikale linjen, slik at 25% av alle verdiene for ett år er mindre enn nederste punkt den vertikale linjen (nedre kvartil), mens 25% av verdiene er større enn den øverste punkt på den vertikale linjen (øvre kvartil). Median av årsmedianverdiene er angitt med stor, svart firkant.]

Figur 3.2 Karakteristiske fosforverdier i Greverudbekken, Tussebekken og Dalsbekken i perioden 1984-97. Tegnforklaring som figuren foran.

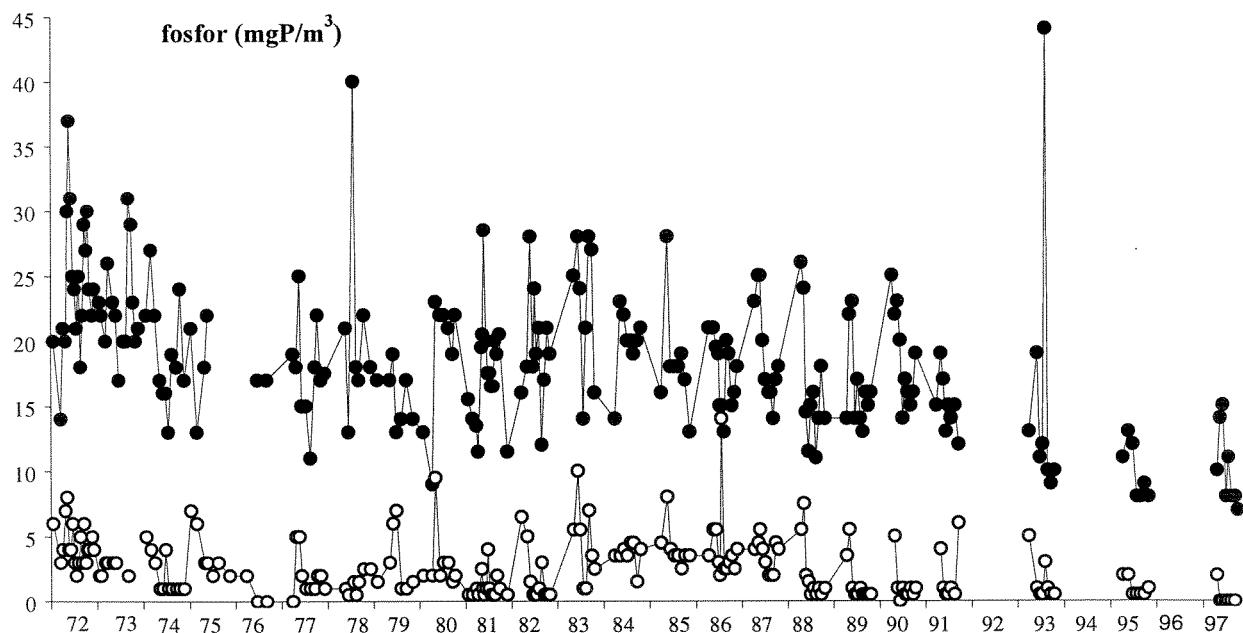
Figur 3.3 Karakteristiske fosforverdier i Fåleslora i perioden 1984-97. Tegnforklaring som figuren foran.

4. Tilførsler av avløpsvann - konsentrasjoner av tarmbakterier og næringsstoffer

I løpet av de første 4-5 årene etter at Nordre Follo Kloakkverk ble satt i drift i 1971 stabiliserte fosforkonsentrasjonen i Gjersjøen seg i området 15-20 mg P/m³ (figur 4.1). Før renseanlegget startet opp ble det registrert fosforkonsentrasjoner i området 40-60 mgP/m³ i Gjersjøen. Til tross for stadig nye tiltak for å tilkoble resterende boliger til det kommunale avløpsnettet og redusere lekkasjer, ble det ikke registrert ytterligere avtak i fosforkonsentrasjonen i Gjersjøen før midt på 1980-tallet. Målingene i 1997 bekrefter den positive utviklingen etter 1983.

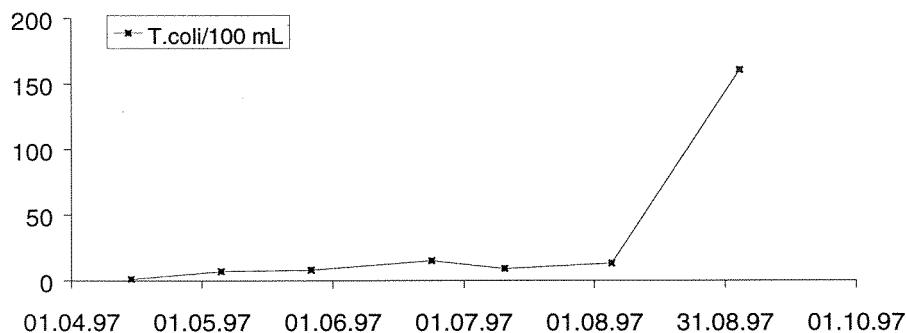
Bakteriologiske analyser bekrefter også at det i perioder kan være tilførsler av avløpsvann til innsjøen: Figur 4.2 viser verdier på opptil 160 termostabile koliforme pr. 100 ml. overflatevann i septembermålingene. I følge SFT's klassifisering, plasseres inntaksvannet i tilstandsklasse III: "mindre god".

Gitt de renseanordningene som finnes ved Oppegård vannverk, ligger alle målte parameter i 1997 innenfor Sosial- og helsedepartementet sine kvalitetskriterier for råvann til framstilling av drikkevann.

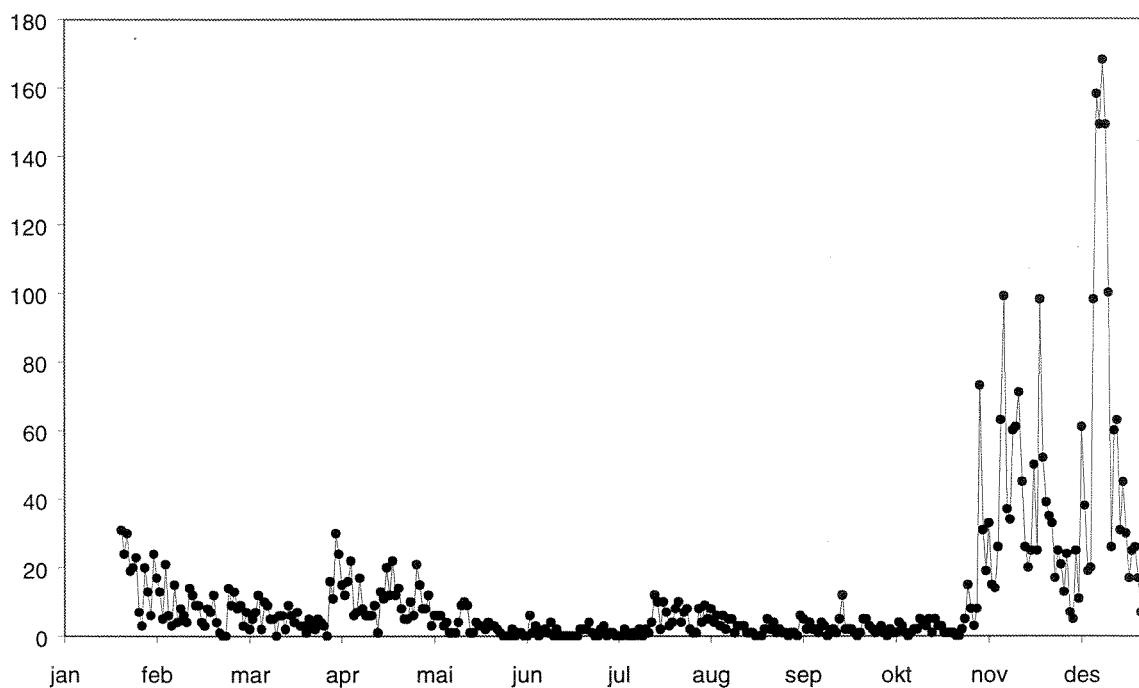
Figur 4.1 Fosforkonsentrasjonen i Gjersjøen (0-10 meters dyp) for perioden 1972 - 1997. Figuren viser total fosfor (svarte symboler) og løst fosfor (hvite symboler). Stiplet linje angir "likevektskonsentrasjonen" utfra målte tilførsler i 1995.

Bakterietallet ligger relativt lavt gjennom det meste av sommersesongen, men viser en markert topp på NIVAs måling i september. Som påpekt i tidligere rapporter, vil en utbedring av ledningsnettet være det viktigste tiltaket for å redusere bakterieinnhold, og forbedre vannkvaliteten både i Gjersjøen og i vassdraget ovenfor.

Figur 4.2 Tarmbakterier på 0-10 meters dyp i 1997 (koliforme termostabile bakterier)

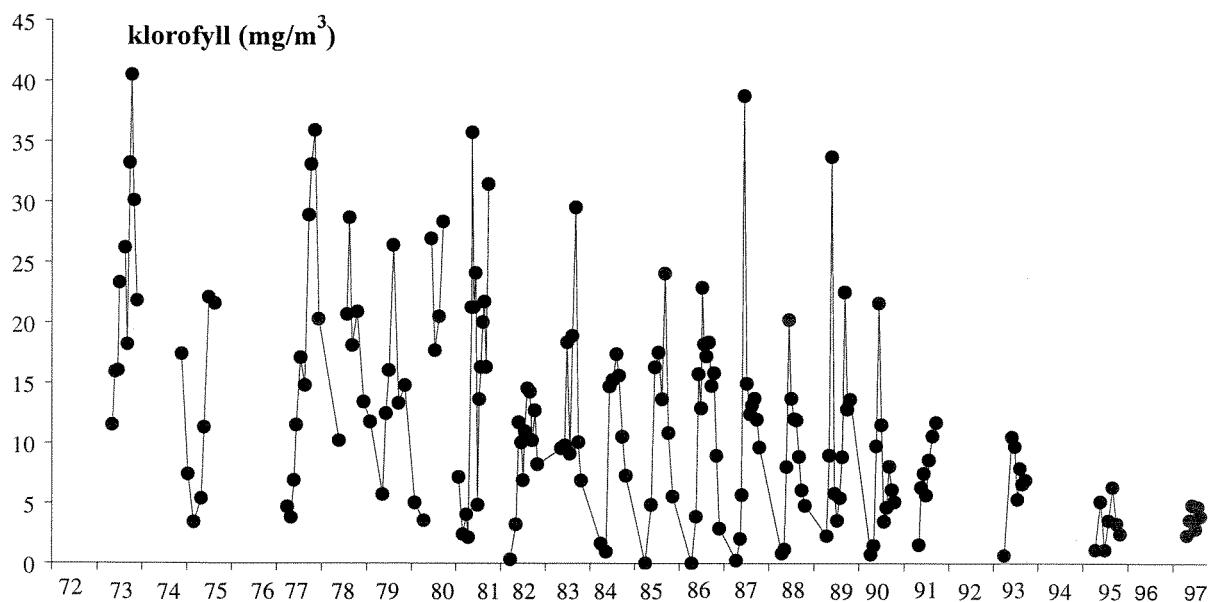
Oppegård Vannverk foretar rutinemessig daglig analyse av tarmbakterier på inntaksdypet (30m). Resultatene fra 1997 er vist i figur 4.3.

Figur 4.3 Tarmbakterier (termostabile koliforme bakterier) pr 100 ml i vanninntaket på 30 meters dyp i Gjersjøen i 1997. Data fra de første ukene av året mangler.

Dypvannet i Gjersjøen er beskyttet mot bakteriell forurensning store deler av året pga. temperatursiktingen. Bortsett fra i høstsirkulasjonen blandes dypvannet lite med overflatevannet og bakteriene dør før de evt. langsomt blandes ned i dypvannet. I disse periodene er konsentrasjonen av tarmbakterier følgelig lav. Som vist i figuren over var også konsentrasjonene i overflatevannet lav i denne perioden i 1997. I november og desember økte derimot konsentrasjonene i størrelsesorden 100 ganger pga effektiv fullsirkulasjon. Bakterienes levetid øker også med så lav temperaturer som forekommer på denne tida av året. Konsentrasjonene ligger likevel godt innenfor veiledede grenseverdi for råvann til drikkevannsforsyning (2000 termostabile koliforme pr 100 ml), som gis fysisk, kjemisk behandling og desinfisering slik som i Oppegård Vannverk (i hht. Forskrift om vannforsyning og drikkevann m.m., 1.1.95, Sosial- og helsedepartementet).

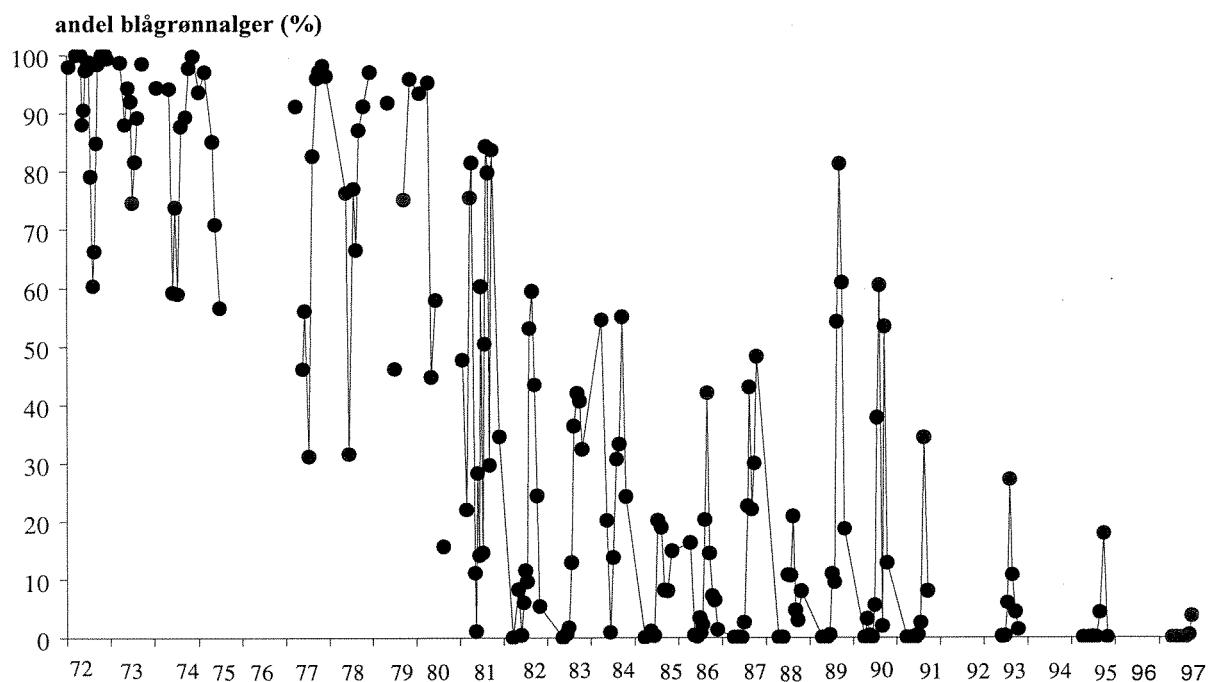
Redusert fosforkonsentrasjon i Gjersjøen har ført til gradvis avtakende konsentrasjoner av planteplankton (alger). Figur 4.3 indikerer en markert nedgang fra ca. 20 mg/m^3 i 1972 til underkant av 4 mg/m^3 i 1997.

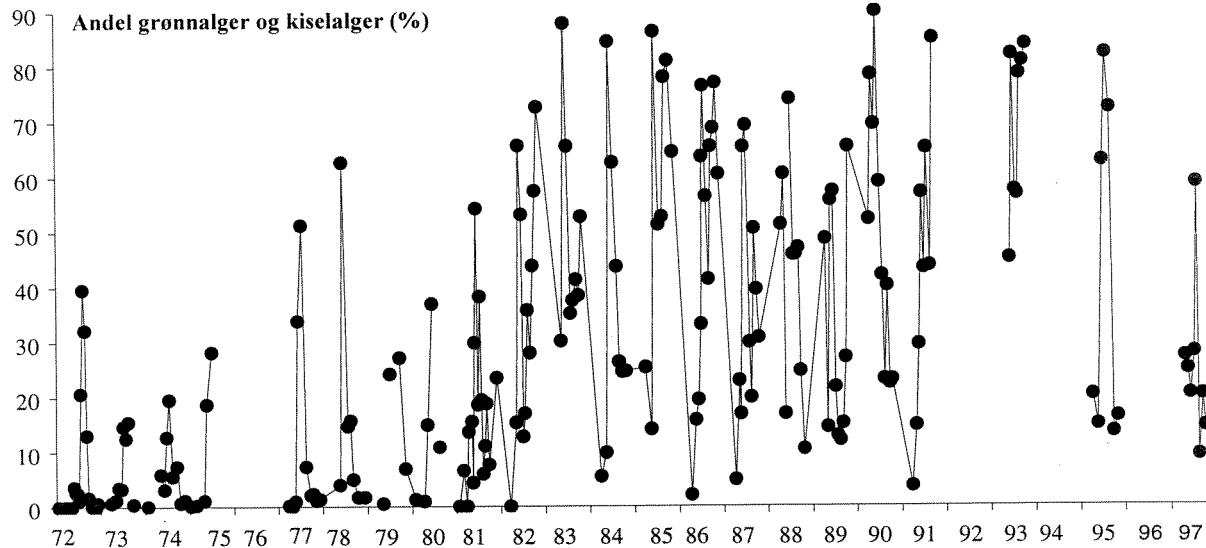
Figur 4.3 Klorofyllkonsentrasjon i Gjersjøen (0-10meters dyp)

5. Planteplankton

Det har også skjedd en dramatisk, og positiv, endring i sammensetningen av algesamfunnet i Gjersjøen i løpet av denne perioden. Blågrønnalgene som dominerte fullstendig på 1960- og 70-tallet, ble redusert fra vel 90% av det totale algevolum til mindre enn 10% etter 1985 (figur 5.1), mens grønnalger og kiselalger tok over dominansen (figur 5.2). Dette er meget gunstig sett fra et vannkvalitetssynspunkt fordi den algen som dominerte tidligere, en rød form av *Oscillatoria agardhii*, kunne produsere giftstoffer. Denne algen blir heller ikke omsatt effektivt gjennom biologiske næringskjeder i innsjøen fordi den er lite spisbar for dyreplanktonet. Røde former av *Oscillatoria* kan i motsetning til de fleste andre alger overleve vinteren i ganske høy koncentrasjon. Dette er hovedårsaker til at *Oscillatoria* kunne opprettholde tette bestander lenge etter at forholdene ble mindre gunstige for dem. Dagens algesammensetning dominert av kiselalger og i økende grad av fureflagellater i 1997 (figur 5.2) sikrer en fortsatt god biologisk omsetning av algeproduksjonen og følgelig en bedre vannkvalitet enn før 1981.

Figur 5.1 Andel blågrønnalger av totalt algevolum i Gjersjøen (0-10 meters dyp)

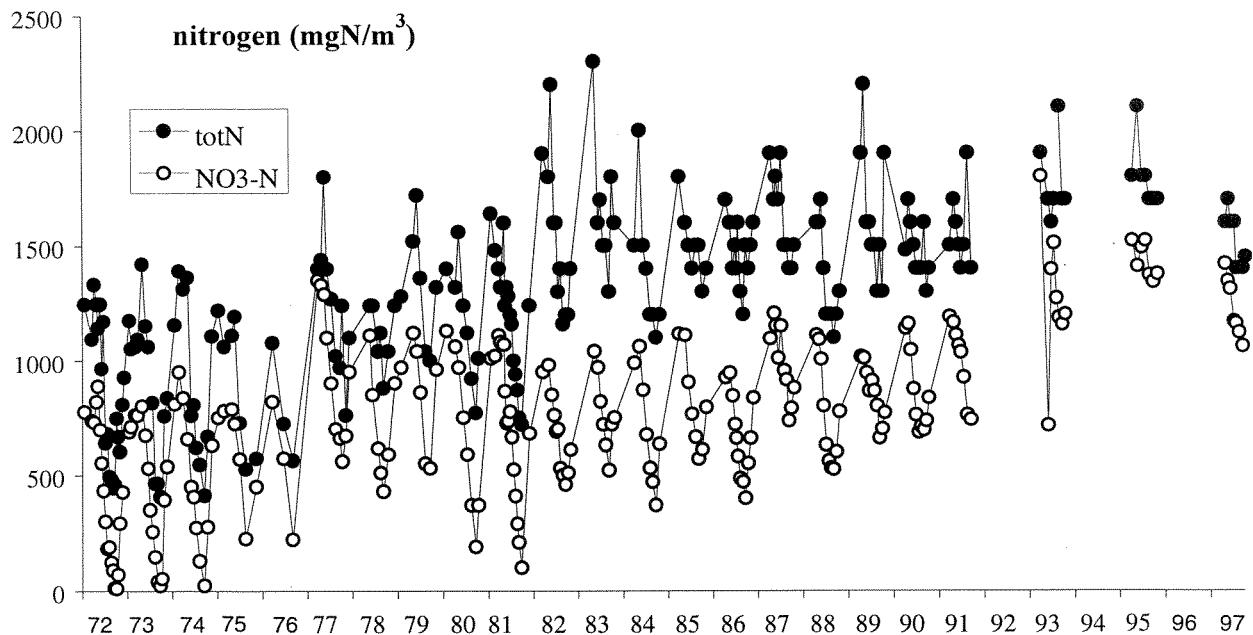
Figur 5.2 Andel grønnalger og kiselalger (sum) av totalt algevolum i Gjersjøen (0-10 meters dyp)

Årsaken til denne omveltingen i algesamfunnet i 1980-82 er ikke åpenbar, men vi vil peke på tre forhold som vi holder for sannsynlige:

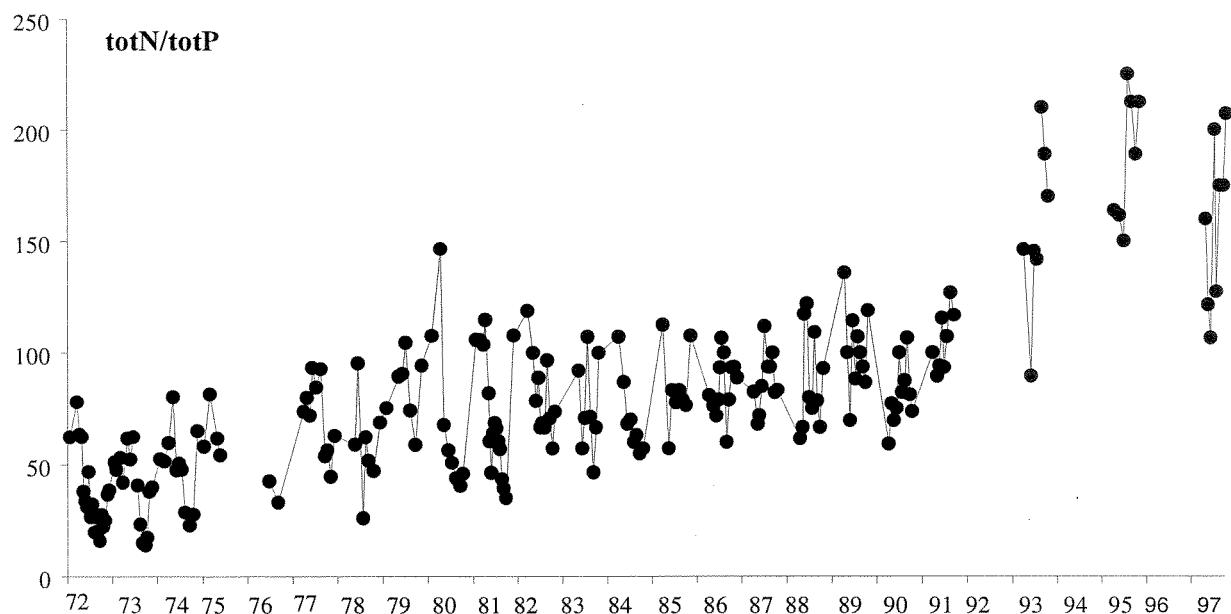
- Forsinket reaksjon på nedgang i tilførslene av fosfor 10-12 år tidligere.
- Økning i konsentrasjonen av næringsstoffet nitrogen, fra nedbør og avrenning fra landbruksområder, har vært sterkt i 20 års-perioden (figur 5.3); med fordobling av verdiene fra rundt 750 mgN/m^3 til 1500 mgN/m^3 . Nitrogen, som er et plantenæringsstoff på linje med fosfor, synes ikke å stimulere algevekst i ferskvann, men er hovedårsaken til algeoppblomstringer i havet (jfr. oppblomstringer langs Sørlandskysten).

Paradoksalt nok ser økt belastning av nitrogen i Gjersjøen ut til å bidra til at blågrønnalgene forsvinner. Forklaringen kan være at blågrønnalgene kan konkurrere godt når vektforholdet mellom nitrogen og fosfor i vannet (N/P) er lavt. Ved økt tilførsel av nitrogen, og reduserte tilførsler av fosfor, øker N/P-forholdet (figur 5.4). Figuren viser at N/P-forholdet økte jevnt gjennom 1970-tallet for deretter å øke kraftig i begynnelsen av 1990-tallet.

En landsomfattende innsjøundersøkelse viser at blågrønnalger sjeldent dominerer ved N/P-forhold større enn 100 (Faafeng, 1998).

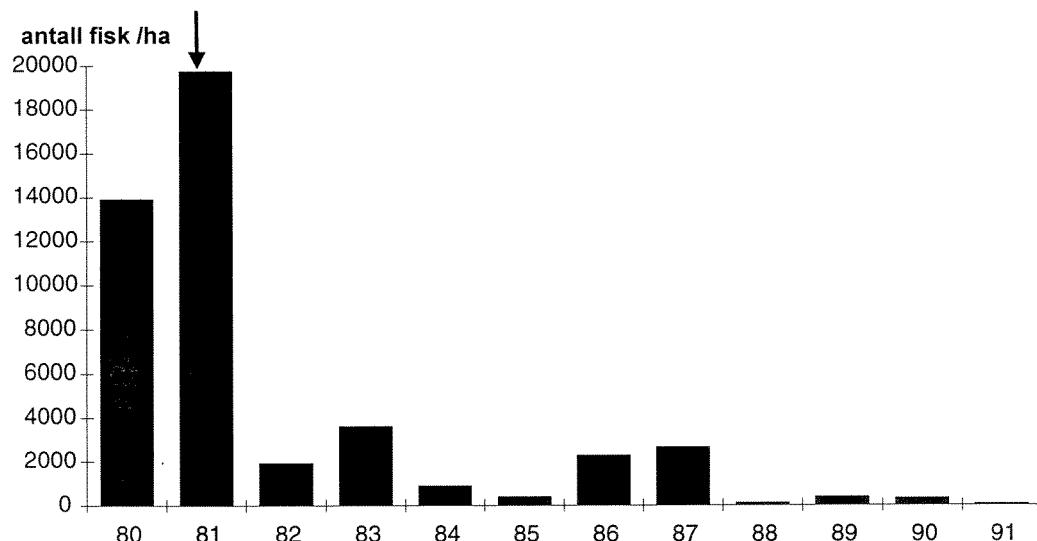
Figur 5.3 Nitrogen i Gjersjøen (0 til 10 meters dyp)

Figur 5.4 Forholdet mellom nitrogen og fosfor i vannmassene 1997 (0 - 10 meters dyp)

- Den tredje sannsynlige årsaken til endringer i algesammensetningen tidlig på 1980-tallet kan være indirekte effekter av utsetting av gjørs. Denne rovfisken ble satt ut i Gjersjøen i mai 1981 og det ble registrert vellykket formering gjennom flere år. Allerede første sesong etter utsetting ble bestanden av mort ute i de frie vannmasser betydelig redusert. Etter den tid har mortebestanden holdt seg under 10% av det som ble registrert i de foregående år (figur 5.5). På denne måten kan presset på mortens føde i vannmassene, millimeter-store krepsdyr (*Daphnia*), ha avtatt. Disse krepsdyra lever av å filtrere alger fra vannet, og det er sannsynlig at denne kjedreaksjonen har bidratt til positive endringer i algesamfunnet. Dette er kommet fram gjennom et forskningsprosjekt utført av NIVA og Laboratorium for ferskvannsøkologi og innlandsfiske (LFI) ved Universitetet i Oslo. Forskningsprosjektet har også vist at morten "pumpet" store mengder fosfat fra bunnslammet ut i vannmassene, spesielt til 6-8 meters dyp der *Oscillatoria* tidligere lå i høye konsentrasjoner om sommeren (se Brabrand og medarb. 1990).

Disse tre mekanismene antas til sammen å ha forårsaket sammenbruddet i *Oscillatoria*-samfunnet.

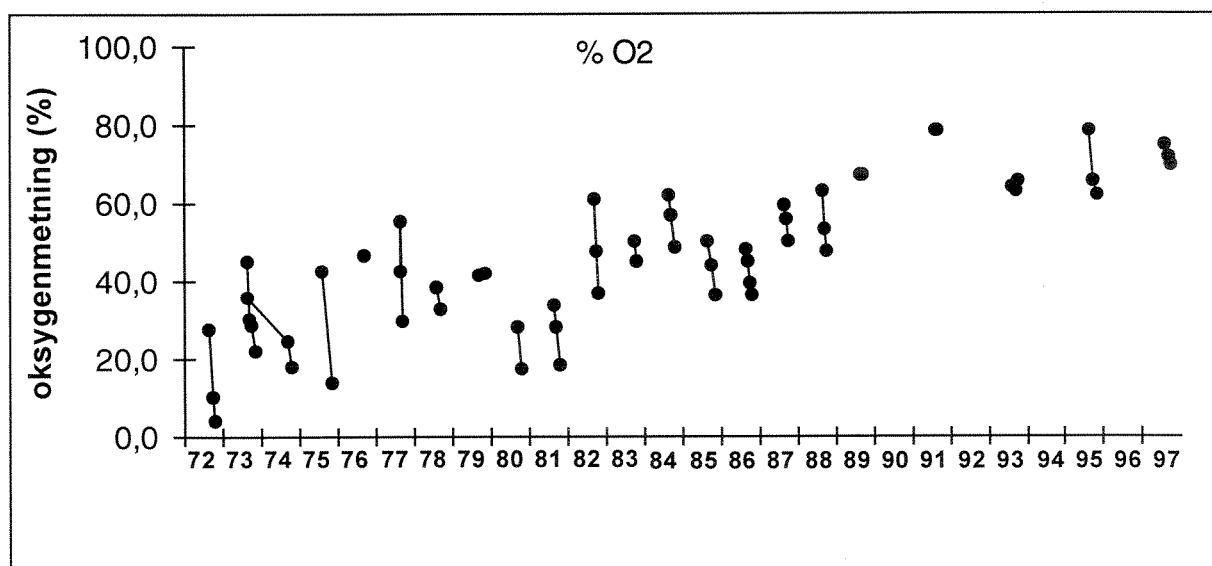

Figur 5.5 Fiskebestanden ute i Gjersjøens vannmasser målt med ekkolodd. Pilen angir tidspunktet for utsetting av gjørs

6. Oksygen i dypvannet

Lang tids forurensning av dype innsjøer fører også til lav oksygenkonsentrasjon i dypvannet. Dette gjelder spesielt mot slutten av sommer- og vintersesongen når innsjøen har vært beskyttet mot sirkulasjon og utluftning pga. et lettere overflatelag og evt. isdekket. Tilført kloakkvann og produserte alger synker til bunns og fører til bakteriell nedbrytning av det organiske materialet. Dette forbruker oksygen i bunnslammet og i de dypeste vannmasser.

I figur 6.1 er oksygenmetningen på 30 meters dyp om ettersommeren presentert. "Oksygenmetning" angir hvor mye oksygen som er løst i vannet. Det er 100% oksygenmetning i vannet når oksygenkonsentrasjonen i vannet er i平衡 med oksygenet i atmosfæren ved den aktuelle temperaturen. Resultatene fra 30 meters dyp er valgt fordi dette også har praktisk betydning for kvaliteten av råvannet til Oppegård Vannverk. Figuren viser tydelig at oksygenmetningen har økt jevnt fra ca 20% i 1972 til 70% i 1995. Lave verdier på 1960- og 70-tallet førte til ugunstig høye konsentrasjoner av mangan og jern på dypt vann. Økte oksygenkonsentrasjoner er derfor også en klar indikasjon på at vannkvaliteten i Gjersjøen er blitt betydelig bedre i løpet av de siste 20 år.

Figur 6.1 Oksygenmetning på 30 meters dyp. Verdier fra august, september og oktober. Tendensen for hele perioden som prikket linje.

LITTERATUR

Tidligere undersøkelser av Gjersjøen:

- Austrud, T., S. Mehl, J.Å. Riseth, 1978. Ureiningstilstanden og fiskesetnaden i Dalelv i Oppegård. Semesteroppgåve i fiskestell, FI 4 Ås-NLH November.
- Baalsrud, K., 1959. Undersøkelse og vurdering av Gjersjøen som drikkevannskilde. NIVA O-69.
- Bjerkeng,B., R.Borgstrøm, Å.Brabrand og B.A. Faafeng 1991. Fish size distribution and total fish biomass estimated by hydroacoustical methods: a statistical approach. Fish. Res. 11: 41-73.
- Brabrand, A., B. Faafeng og J.P. Nilssen, 1981. Eutrofieringsprosjektet i Gjersjøen. Vann 1: 85-91.
- Brabrand, A., B. Faafeng og J.P. Nilssen, 1981. Registrering av fisk ved hjelp av hydroakustisk utstyr. Utvalg for eutrofiforskning i NTNF. Intern rapport 2/81.
- Brabrand, A., B. Faafeng, S.T. Källqvist og J.P. Nilssen, 1983. Biological control of undesirable cyanobacteria in culturally eutrophic lakes. Oecologia 60: 1-5.
- Brabrand, A., B.A. Faafeng, T. Källqvist og J.P. Nilssen, 1984. Can iron defecation from fish influence phytoplankton production and biomass in eutrophic lakes? Limnol. Oceanogr. 29(6): 1330-1334.
- Brabrand, Å., Faafeng, B. and Nilssen, J.P.M. 1986. Juvenile roach and invertebrate predators: delaying the recovery phase of eutrophic lakes by suppression of efficient filter-feeders. J. Fish Biol. 29: 99-106.
- Brabrand, Å., Faafeng, B. and Nilssen, J.P.M. 1987. Pelagic predators and interfering algae: Stabilizing factors in temperate eutrophic lakes. Arch. Hydrobiol. 110(4): 533-552.
- Brabrand, Å., Faafeng, B. and Nilssen, J.P.M. 1990. Relative importance of phosphorus supply to phytoplankton production: fish excretion versus external loading. Can. J. Fish. Aquat. Sci. 47(2): 364-372.
- Brabrand, Å., T.A.Bakke og B.A.Faafeng 1994. The ectoparasite *Ichtyophthirius multifilis* and the abundance of roach (*Rutilus rutilus*): larval fish epidemics in relation to host behaviour. Fish. Res. 20: 49-61.

Egerhei, T.R., K. Kildemo, W. Skausel, J.O. Styrvold, A. Syvertsen, 1977. Tussetjern med avløps- og tilløpsbekker. Anbefalinger for bruk av vassdraget. Semesteroppgave ved Inst. for Naturforvaltning, NLH.

Faafeng, B., 1978. Hydrologiske og vannkjemiske måledata fra utløpsbekken og tilløpsbekkene til Gjersjøen 1969-1977. NIVA A2-06.

Faafeng, B., 1980. Gjersjøens forurensningsbelastning 1971-1978. NIVA O-70006, A2-06.

Faafeng, B., 1981. Datarapport Gjersjøen 1953-1978. Vannkjemi, bakteriologi og vannstand. NIVA F-80401.

Faafeng, B., 1981. Rutineundersøkelse i Gjersjøen 1968-1980. Statlig program for forurensningsovervåking i samarbeid med Oppegård kommune. Rapport nr. 3/81.

Faafeng, B.A. and J.P. Nilssen, 1981. A twenty-year study of eutrophication in a soft-water lake. Verh. Internat. Verein. Limnol. 21:380-392.

Faafeng, B., 1982. Rutineovervåking av Gjersjøen med tilløpsbekker 1981. Statlig program for forurensningsovervåking i samarbeid med Oppegård kommune. Rapport nr. 36/82.

Faafeng, B., 1983. Rutineovervåking av Gjersjøen med tilløpsbekker 1982. Statlig program for forurensningsovervåking i samarbeid med Oppegård kommune, rapport nr. 87/83. NIVA O-8000205.

Faafeng, B., 1984. Overvåking av Gjersjøen-Akershus. Utvidet rutineundersøkelse 1983. Statlig program for forurensningsovervåking i samarbeid med Oppegård kommune. Rapport nr. 143/84. (NIVA O-8000205.)

Faafeng, B., 1985. Overvåking av Gjersjøen - Akershus. Utvidet rutineundersøkelse 1984. NIVA O-8000205.

Faafeng, B. 1998. Biologisk klassifisering av trofinivå i ferskvann. Kan "andel blågrønnalger" brukes? Landsomfattende trofiundersøkelse av norske innsjøer. NIVA rapport 1.nr. 3876-98.

Faafeng, B. og T. Tjomsland, 1985. Økt uttak av drikkevann fra Gjersjøen. Konsekvenser for vannkvaliteten. NIVA O-85144.

Faafeng, B. og J.E. Løvik 1986. Overvåking av Gjersjøen - Akershus. Rutineundersøkelse 1985. NIVA O-70006.

Faafeng, B. og J.E. Løvik 1987. Overvåking av Gjersjøen - Akershus. Rutineundersøkelse 1986. NIVA O-70006.

- Faafeng, B.A., D.O.Hessen, Å.Brabrand og J.P.Nilssen 1990.
Biomanipulation and food-web dynamics - the importance of seasonal
stability. Hydrobiologia 200/201: 119-128.
- Faafeng, 1991. Overvåking av Gjersjøen 1990.
NIVA-rapport l.nr. 2561. 57s.
- Faafeng, B. 1994. Gjersjøens utvikling 1972 - 93 og resultater fra
sesongen 1993. NIVA-rapport l.nr. 2740, 58s.
- Holtan, G. et al., 1996. Teoretisk beregning av forurensningstilførsler
(nitrogen og fosfor) 1910-1990. Datarapport. Rapportutkast. NIVA
O-95160.
- Holtan, H., 1969. Limnologisk undersøkelse av Gjersjøen 1968-1969.
Foreløpig rapport. NIVA O-243.
- Holtan, H., 1972. Gjersjøen - an eutrophic lake in Norway. Verh. Int.
Verein. Limnol. 18: 349-354.
- Holtan, H., E.-A. Lindstrøm, W. Hauke, R. Romstad og O. Skulberg,
1972. Limnologisk undersøkelse av Gjersjøen 1970-
1971. Fremdriftsrapport nr. 1. NIVA B-2/69.
- Holtan, H. og L. Lillevold, 1974. Limnologisk undersøkelse av Gjer-
sjøen 1969-1973. Fremdriftsrapport nr. 2. NIVA A2-06.
- Holtan, H. og T. Hellstrøm, 1977. Observasjoner i Gjersjøen i
tidsrommet 1968-1976. NIVA O-6/70.
- Holtan, H. og Åstebøl, S.O., 1990. Håndbok i innsamling av data om
forurensnings-tilførsler til vassdrag og fjorder. Revidert utgave.
NIVA/JORDFORSK-rapport O-89043, O-892301. L.nr. 2510.
- Langeland, A., 1972. Kvantifisering av biologiske selvrengnings-
prosesser. Energistrøm hos zooplanktonpopulasjoner i Gjersjøen.
Problemstilling og resultater av undersøkelser frem til februar
1972. NIVA B-3/82.
- Lilleaas, U-B., P. Brettum og B. Faafeng, 1980. Fytoplankton-
undersøkelser i Gjersjøen 1958-1978, datarapport.
- Lillevold, L., 1975. Gjersjøen 1972-1973. En limnologisk undersøkelse
med hovedvekt på fytoplanktonproduksjon og fosfor- og nitrogen-
omsetning. Hovedfagsoppgave i limnologi, Univ. i Oslo.
(Upublisert.)
- Lunder, K. og J. Enerud, 1979. Fiskeribiologiske undersøkelser i
Gjersjøen, Oppegård kommune, Akershus Fylke 1978. Rapport fra
Fiskerikonsulenten i Øst-Norge, Direktoratet for vilt og
ferskvannsfisk.

Lyche,A., B.A.Faafeng and Å.Brabrand 1990. Predictability and possibler mechanisms of plankton response to reduction of planktivorus fish.
Hydrobiologia 200/201: 251-261.

Lægreid, M., J. Alstad, D. Klaveness og H.M. Seip, 1983. Seasonal variations of cadmium toxicity towards the alga *Selenastrum capricornutum* Printz in two lakes with different humus content.
Environm. Sci. Technol. 17(6): 357-361.

Løvstad, Ø., 1983. Determination of growth-limiting nutrients for red species of Oscillatoria and two "oligotrophic" diatoms. Hydrobiol. 107(3): 221-230.

Norges Vassdrags- og Energiverk, Hydrologisk avd., 1987. Avrenningskart for Norge. Kartblad 1.

Ormerod, K., 1978. Relationship between heterotrophic bacteria and phytoplankton in an eutrophic lake with water blooms dominated by Oscillatoria agardii. Verh. Internat. Verein. Limnol. 20:788-793.

Samdal, J.E., 1966. Fellingsforsøk med vann fra Gjersjøen. NIVA O-119/64.

Skogheim, O.K., 1976. Recent hypolimnetic sediment in lake Gjersjøen, an eutrophicated lake in SE Norway. Nordic Hydrol. 7: 115-134.

Skulberg, O.M., 1978. Some observations on red-coloured species of Oscillatoria (Cyanophyceae) in nutrient-enriched lakes of southern Norway. Verh. Internat. Verein. Limnol. 20: 766-787.

Stene Johansen, K., 1955. En limnologisk undersøkelse av Gjersjøen. Hovedfagsoppgave i fysisk geografi, Univ. i Oslo. (Upublisert.)

Tjomsland, T. og B. Faafeng, 1986. Simulering av økologiske forhold i Gjersjøen ved bruk av modellen FINNECO. Rapport nr. 1. NIVA O-85112.

Tjomsland, T. og B. Faafeng, 1986. Simulering av økologiske forhold i Gjersjøen ved bruk av modellen FINNECO. Rapport nr. 2. NIVA O-85112.

Tjomsland, T. og Bratl, J.L., 1996. Brukerveiledning og dokumentasjon for TEOTIL. Modell for teoretisk beregning av fosfor- og nitrogentilførsler i Norge. NIVA-rapport O-94060. L.nr. 3426-96.

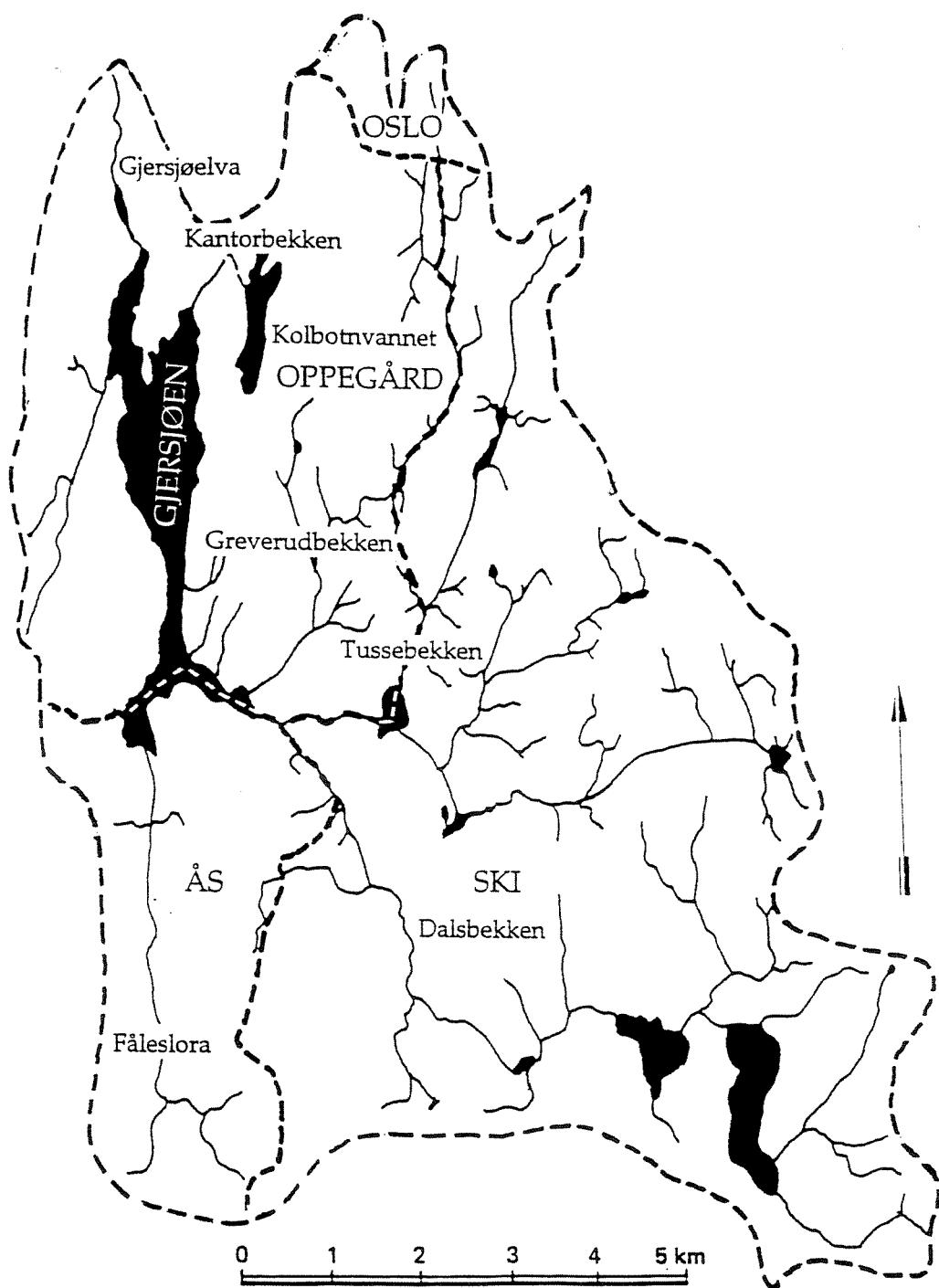
Walsby, A.E., H.C. Utkilen og I.J. Johnsen, 1983. Bouyancy changes of red coloured Oscillatoria agardhii in Lake Gjersjøen, Norway. Arch. Hydrobiol. 97: 18-38.

VEDLEGG A

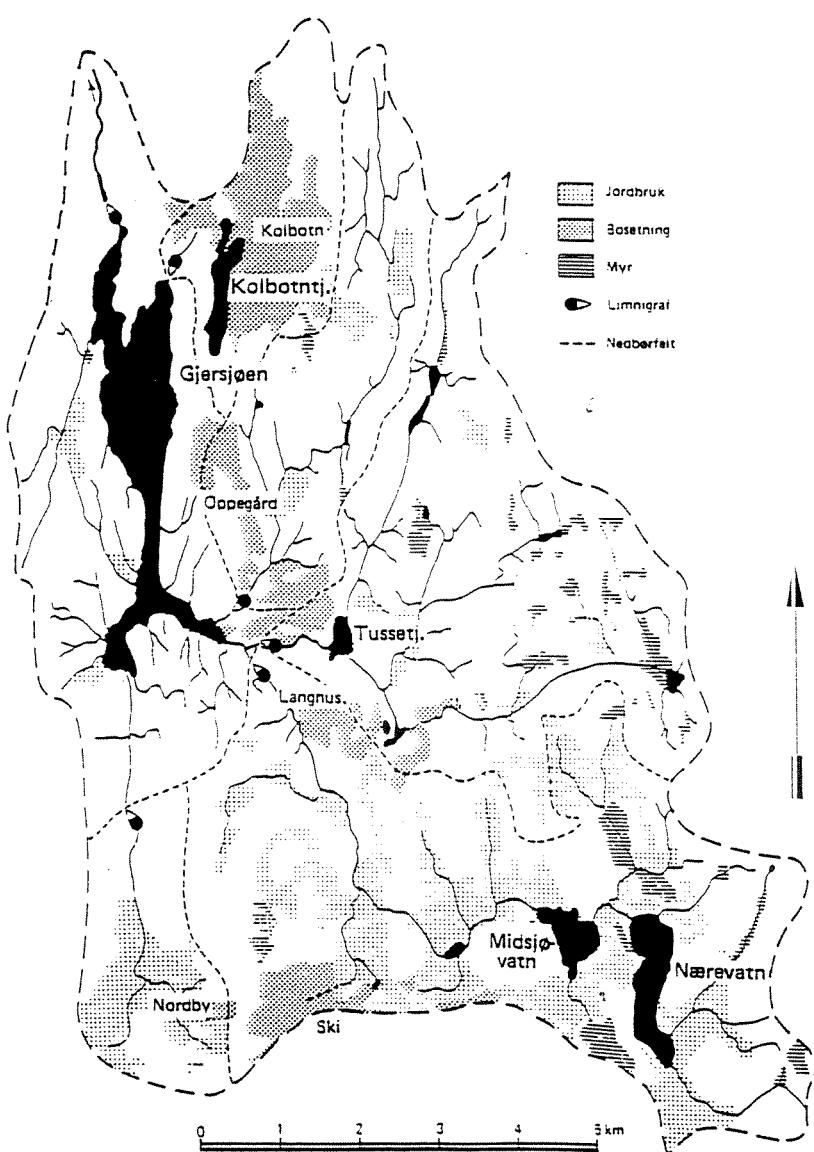
KART OG OBSERVASJONER I 1997

Figurer

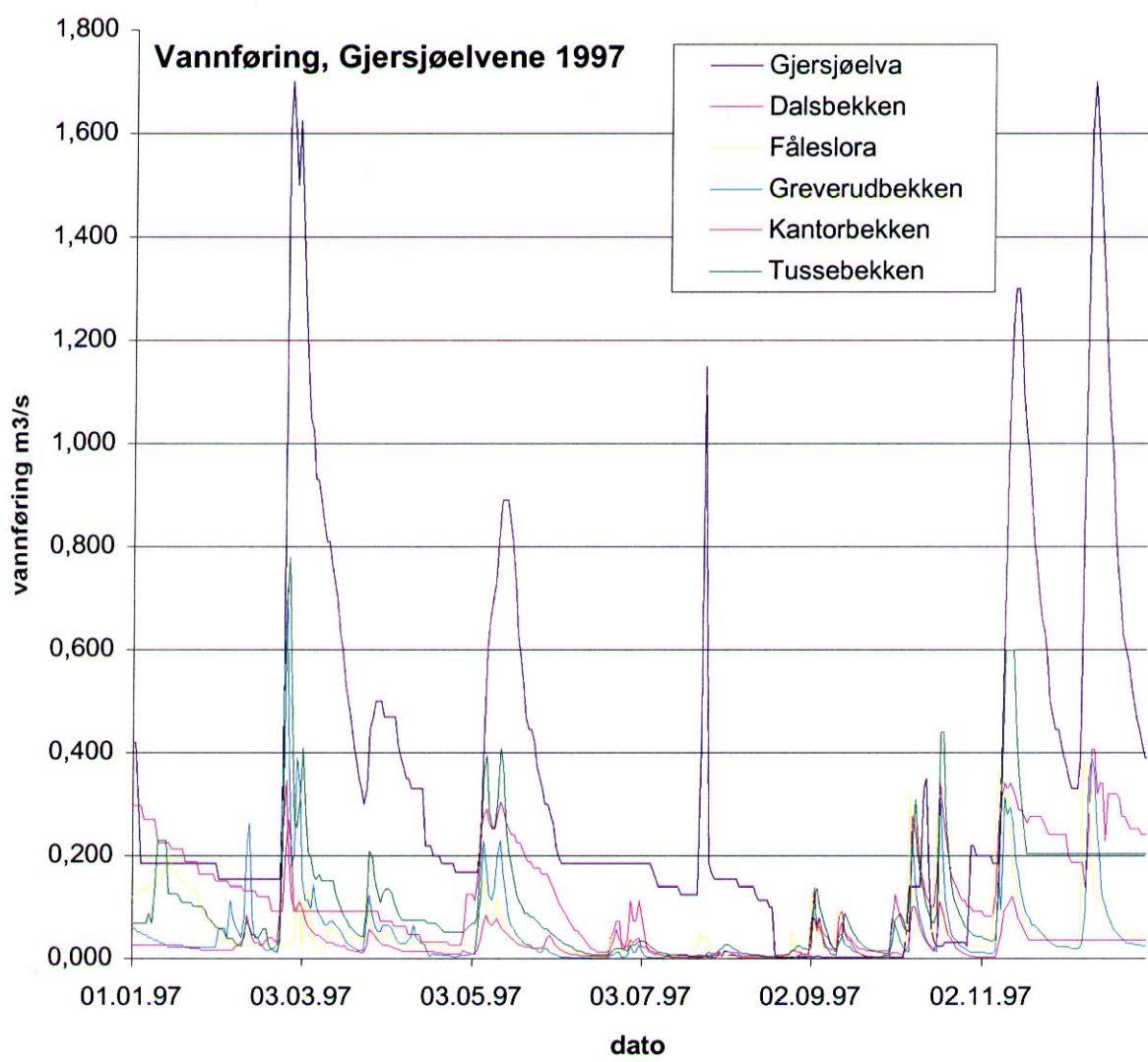
figurnummerering tilsvarende Gjersjørrapporten for 1989, 1991 og 1993

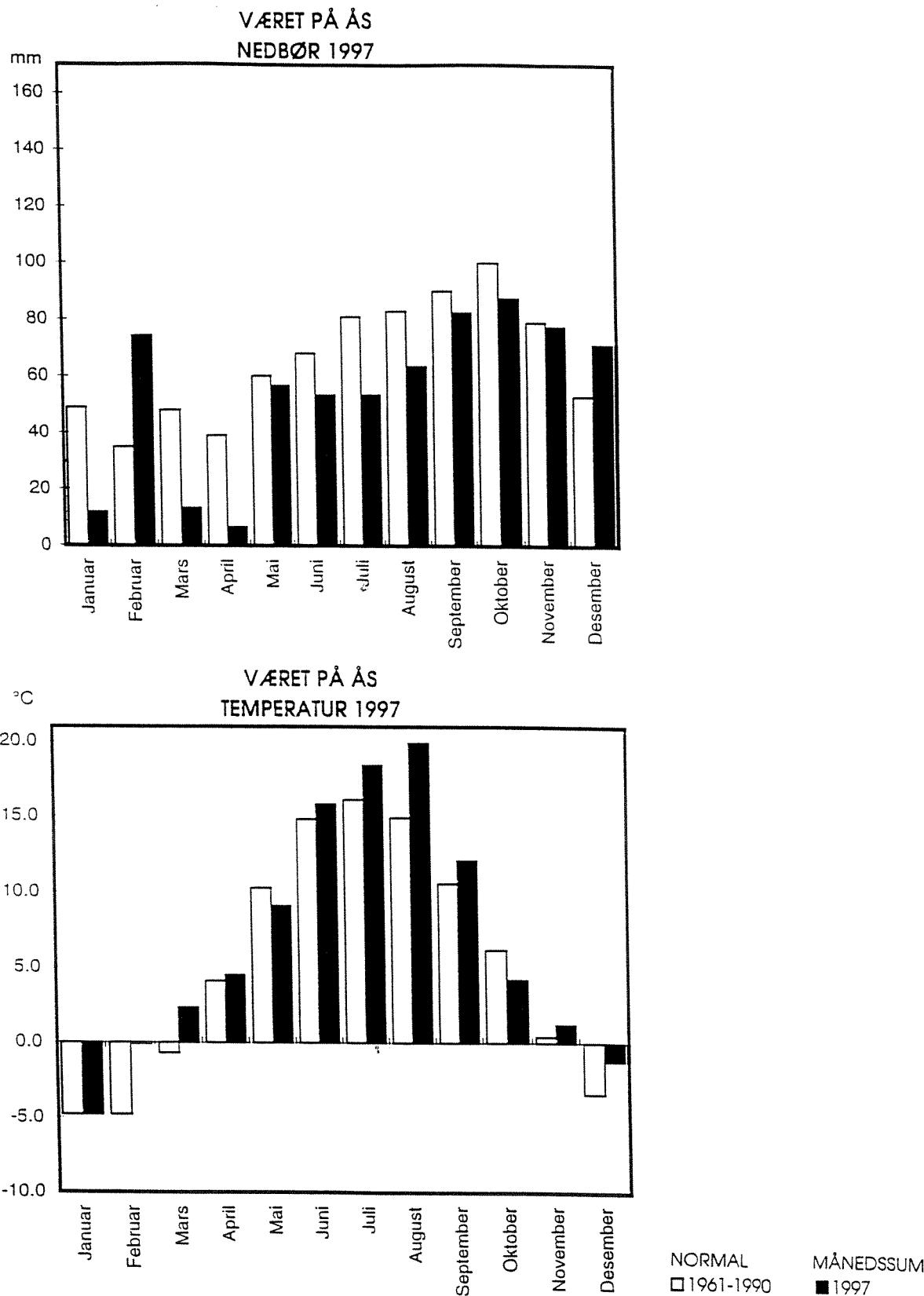
Figur 3.1 Gjersjøens nedbørfelt med viktigste tilløpsbekker.
Kommunegrenser er tegnet inn

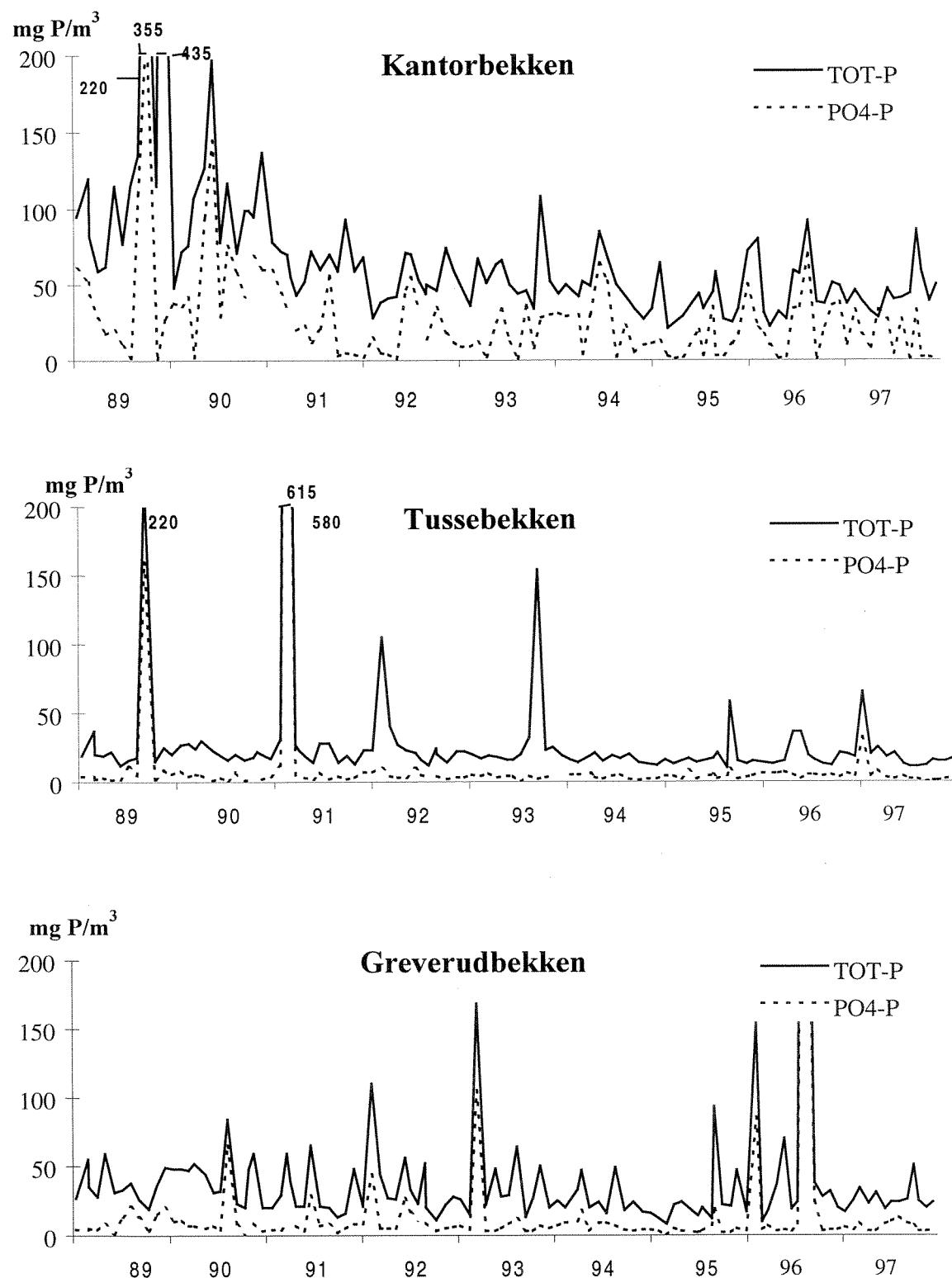
Figur 3.2 Arealbruk i Gjersjøens nedbørfelt

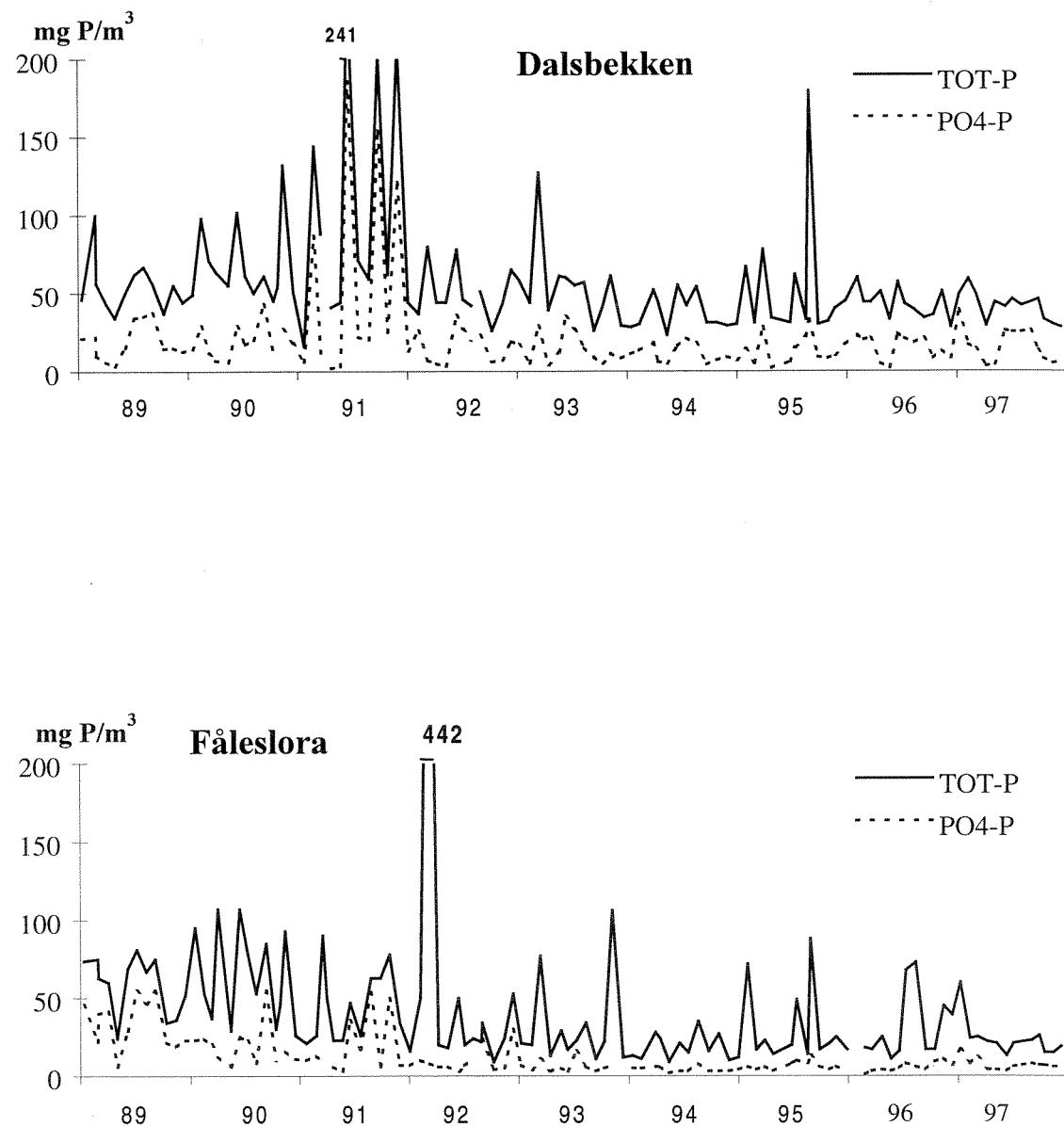
Figur 4.1 Vannføring i tilløpene og i utløpet 1997.

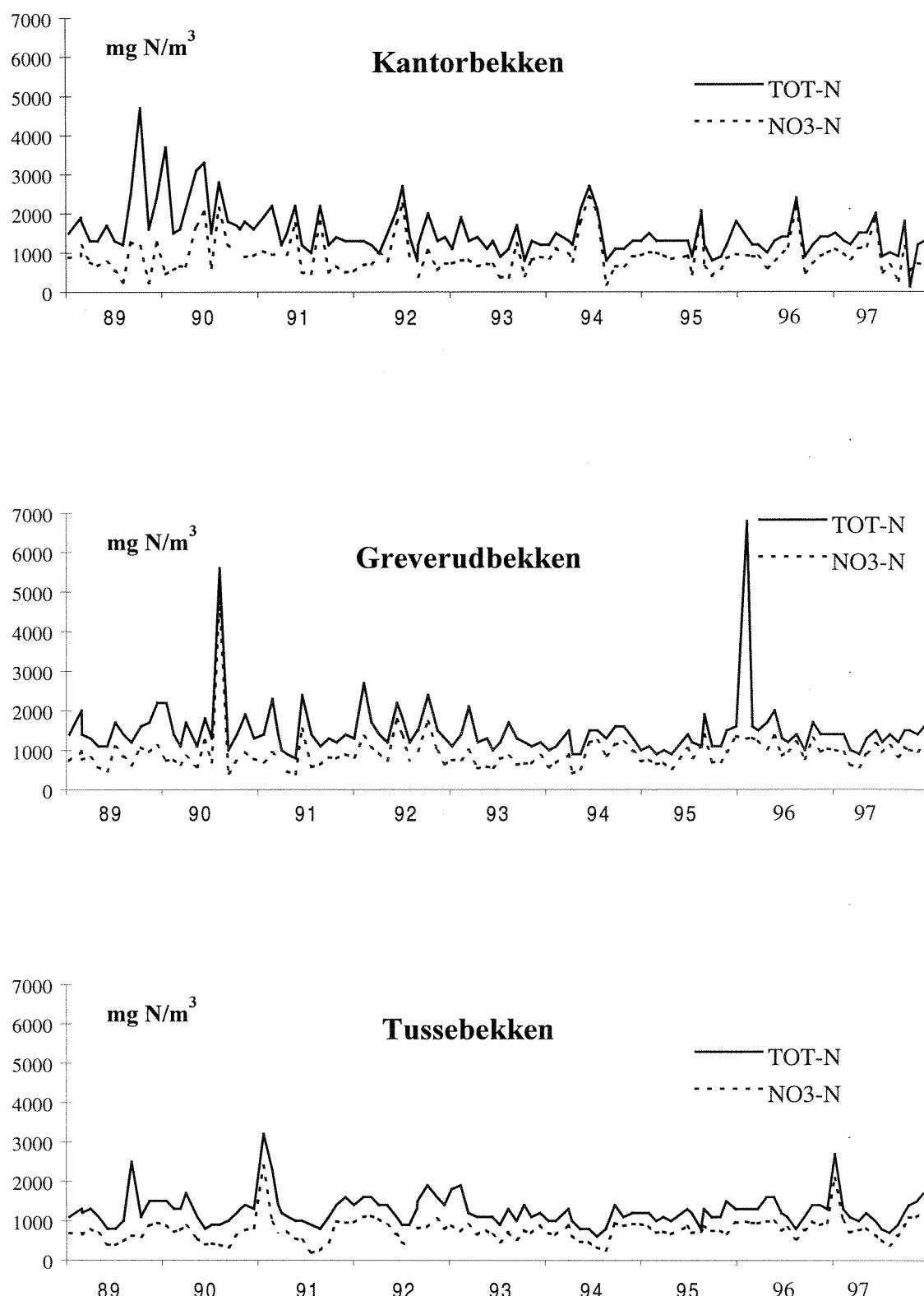
Figur 4.2 Månedlig nedbør og måneds middeltemperatur på Ås 1997 (svarte stolper). Normalverdier angitt med hvite stolper. (Fra NLH, Inst for tekniske fag, Ås 1996: Meteorologiske data for Ås 1997)

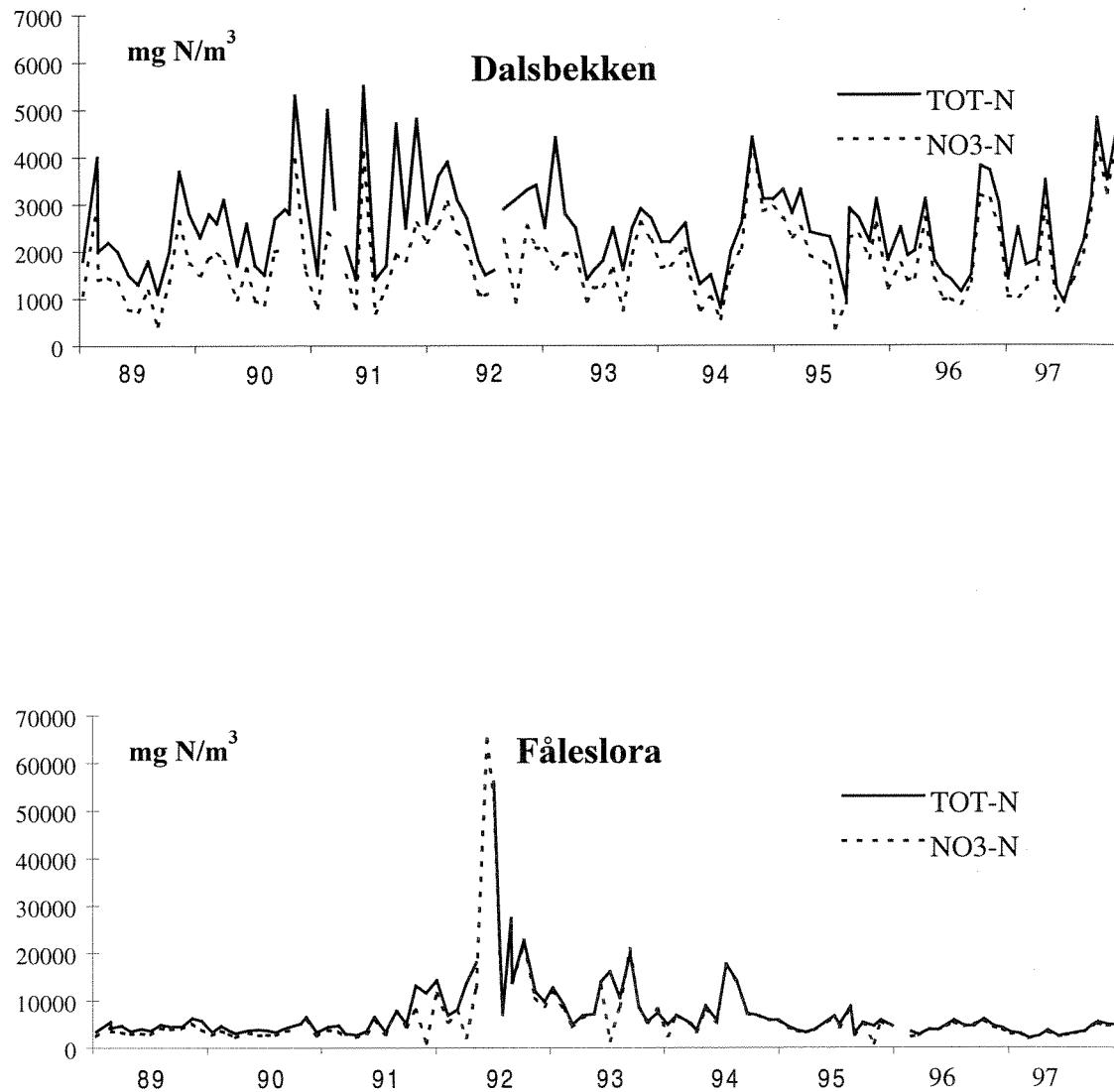
Figur 4.4a Konsentrasjoner av total-fosfor og fosfat i Kantorbekken, Tussebekken og Greverudbekken i 1989 - 97.

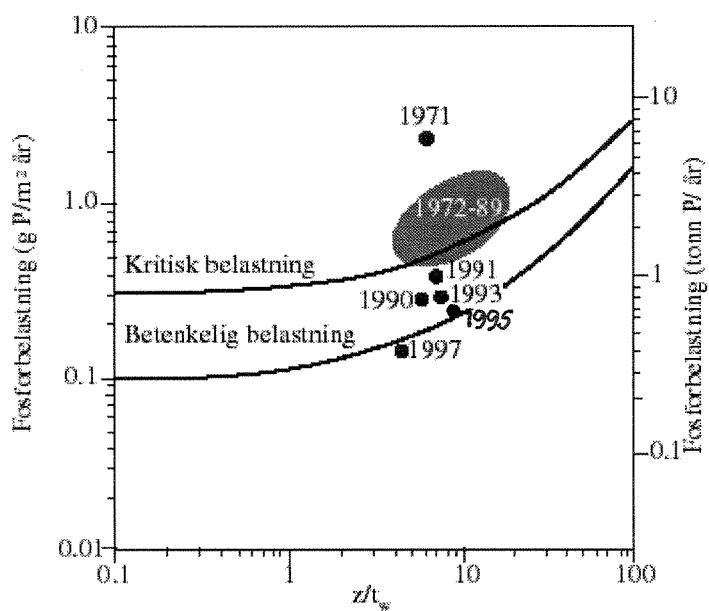
Figur 4.5 Konsentrasjoner av total-fosfor og fosfat i Dalsbekken og i Fåleslora i 1989 - 97.

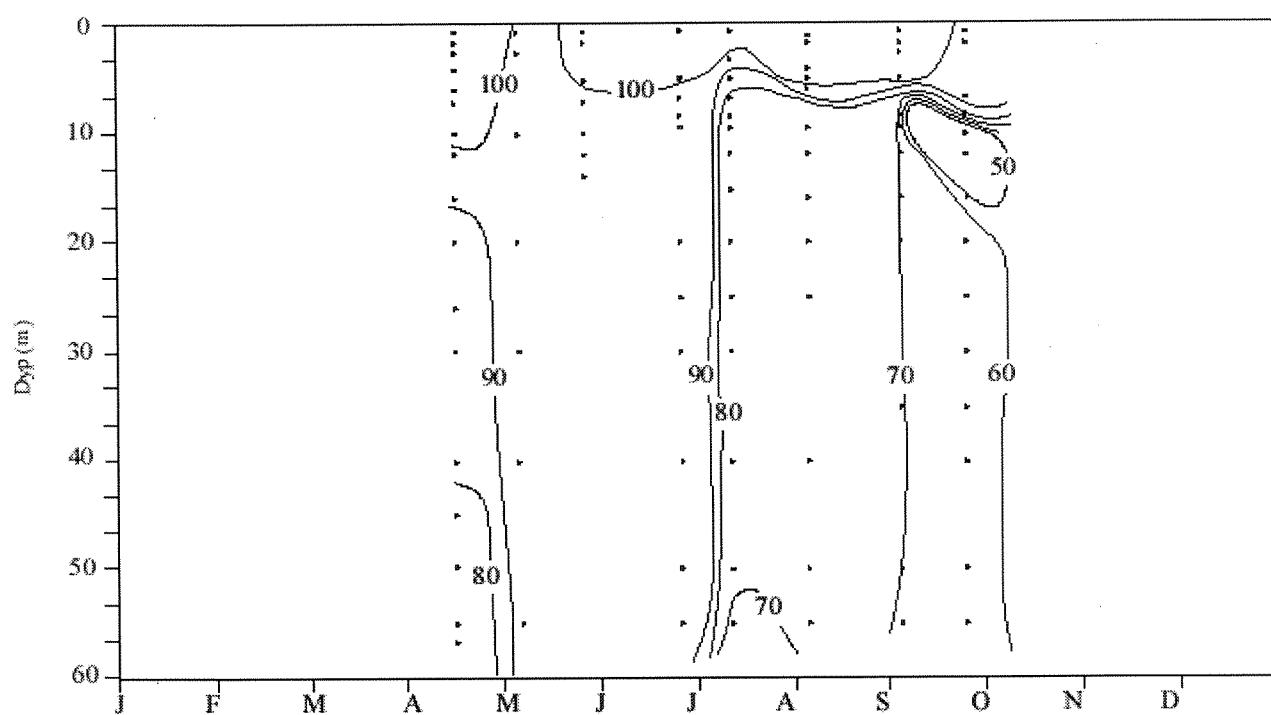
Figur 4.6 Konsentrasjoner av total-nitrogen og nitrat i Kantorbekken, Greverudbekken og Tussebekken i 1989 - 97.

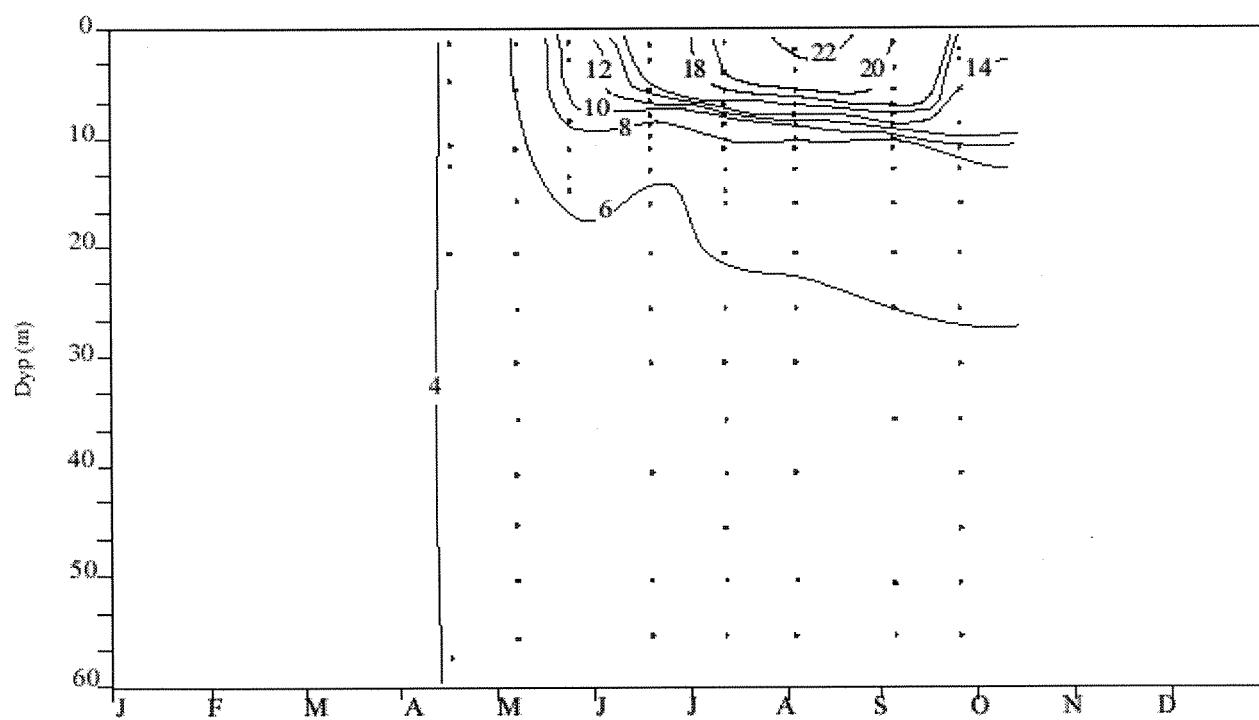
Figur 4.7 Konsentrasjoner av total-nitrogen og nitrat i
Dalsbekken og i Fåleslora i 1989 - 97.

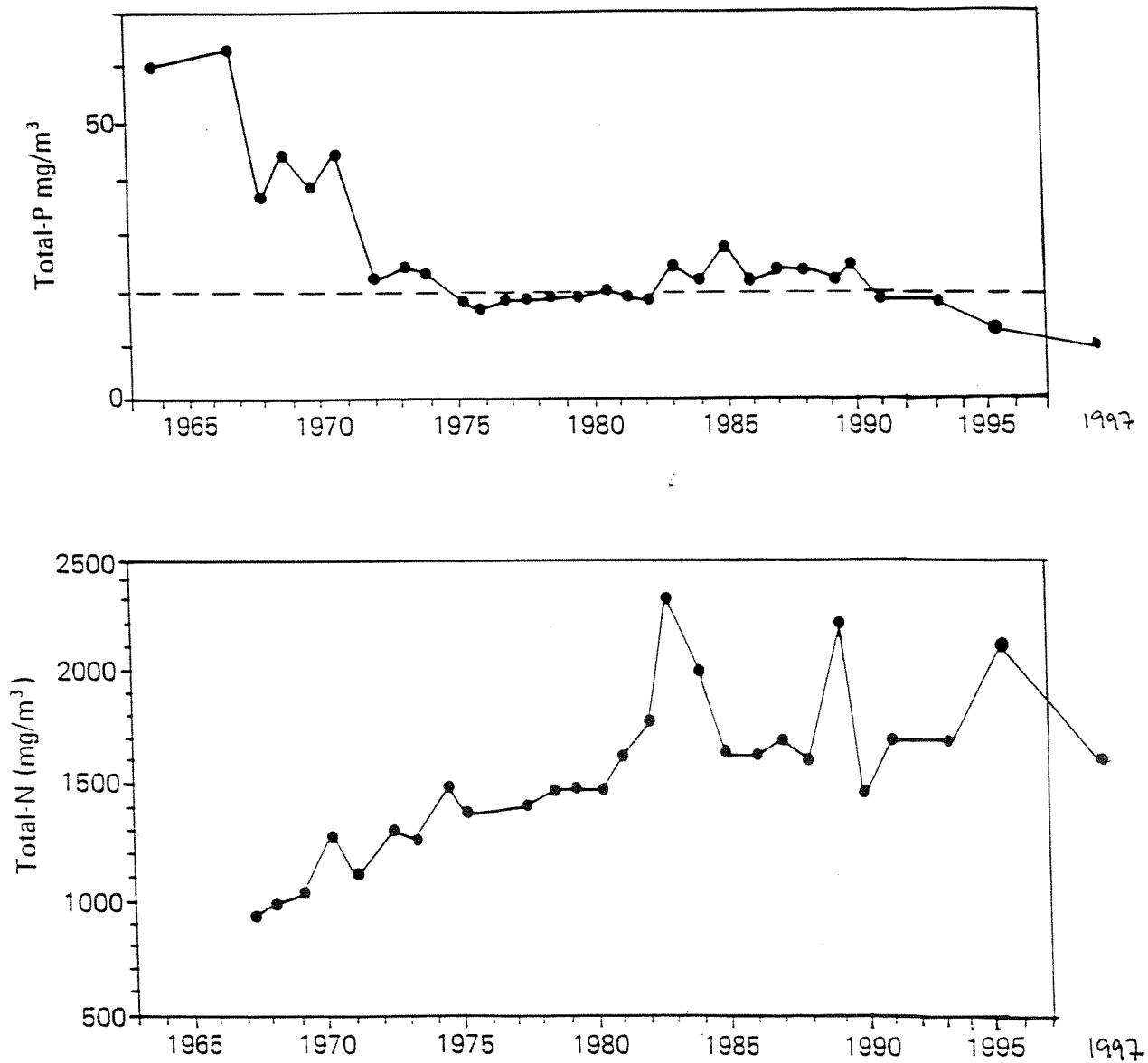
Figur 4.9 Gjersjøens "fosfortoleranse". Dersom fosforbelastningen faller over den øvre stiplede linjen i diagrammet antas den å overskride den "kritiske belastning"

O_2 -metning (%) Gjersjøen 1997

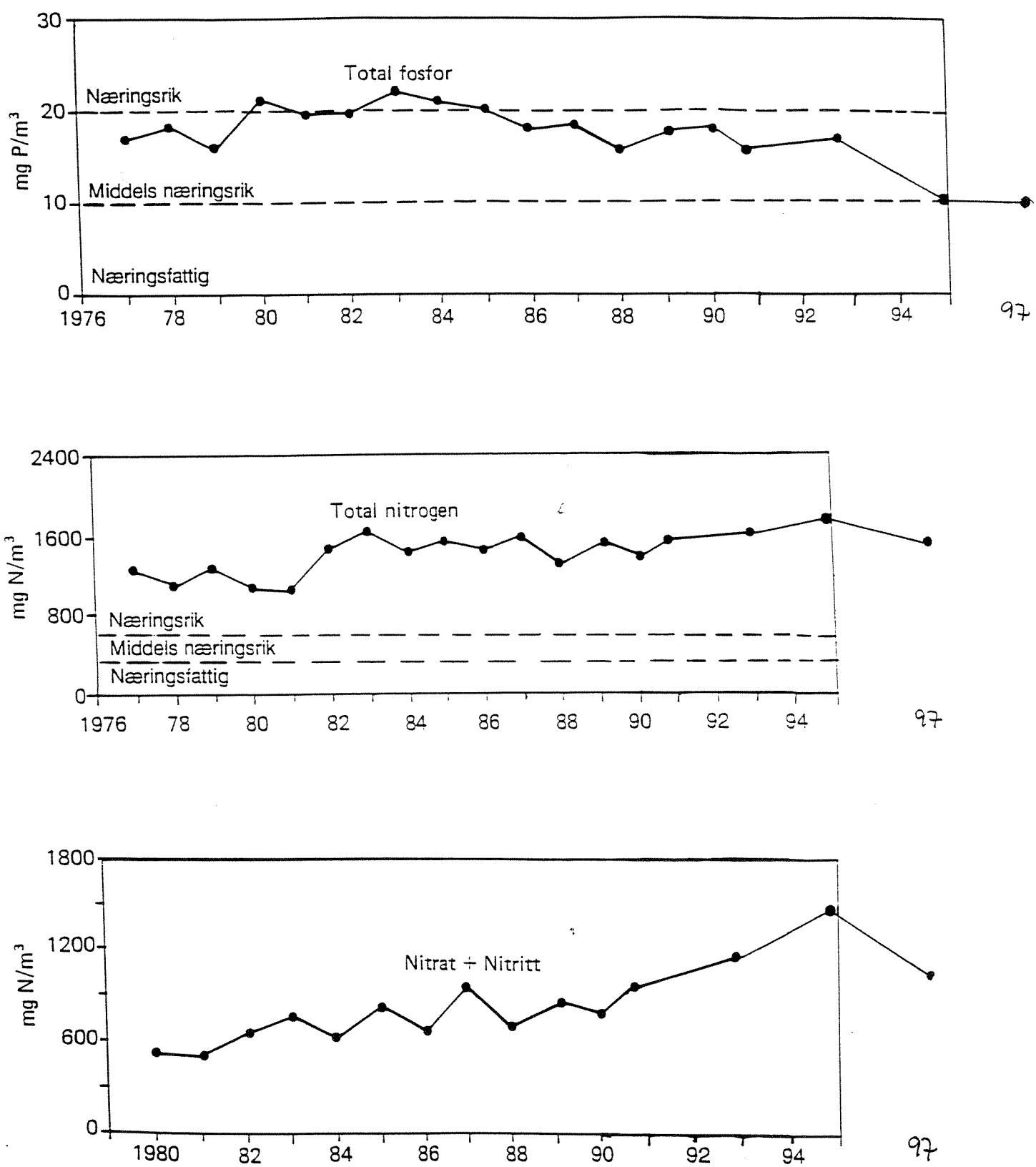
Temperatur (°C) Gjersjøen 1997

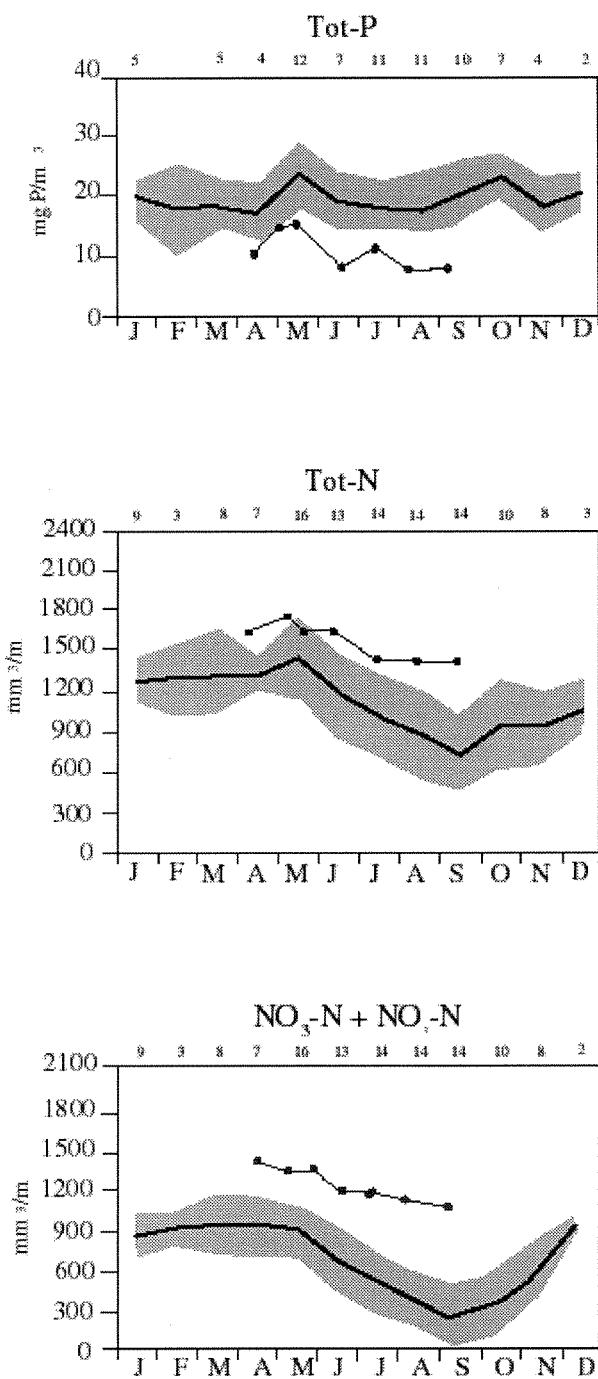
Figur 5.1 Oksygenmetning og temperatur i Gjersjøen i 1997

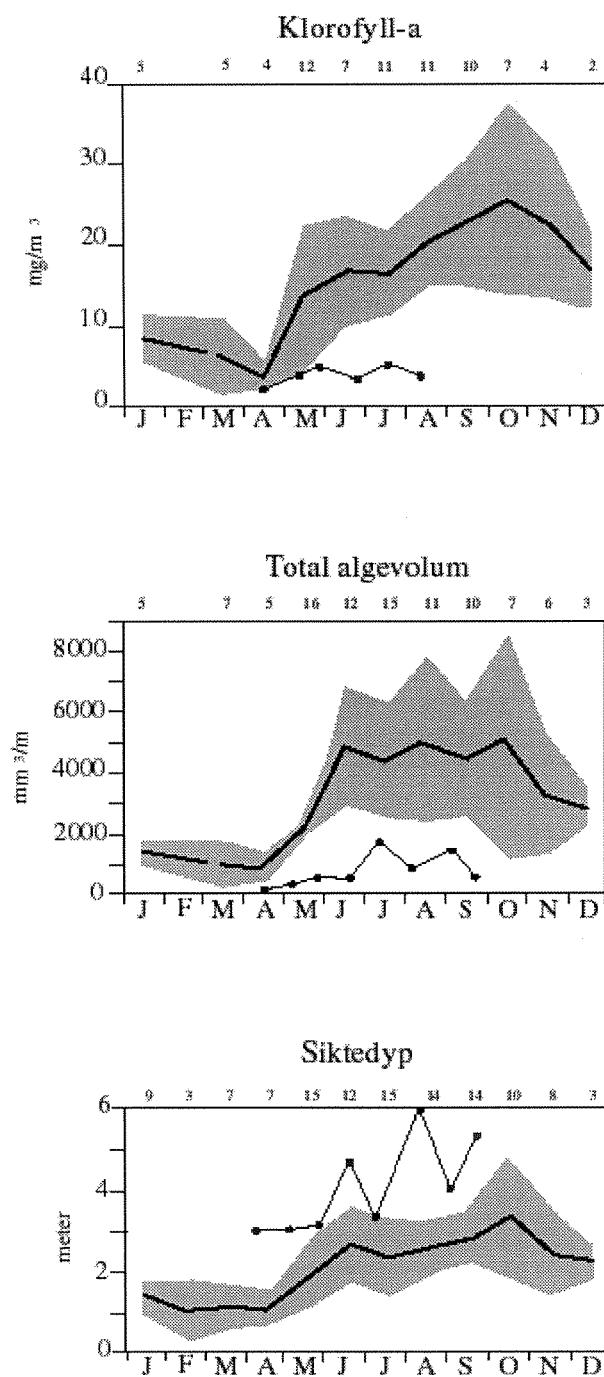
Figur 5.3 Konsentrasjon av fosfor og nitrogen i vårsirkulasjonen i Gjersjøen 1964 - 1997. I innsjøer med mer enn $20 \text{ mgP}/\text{m}^3$ (stiplet linje) kan det tidvis ventes store algeoppblomstringer.

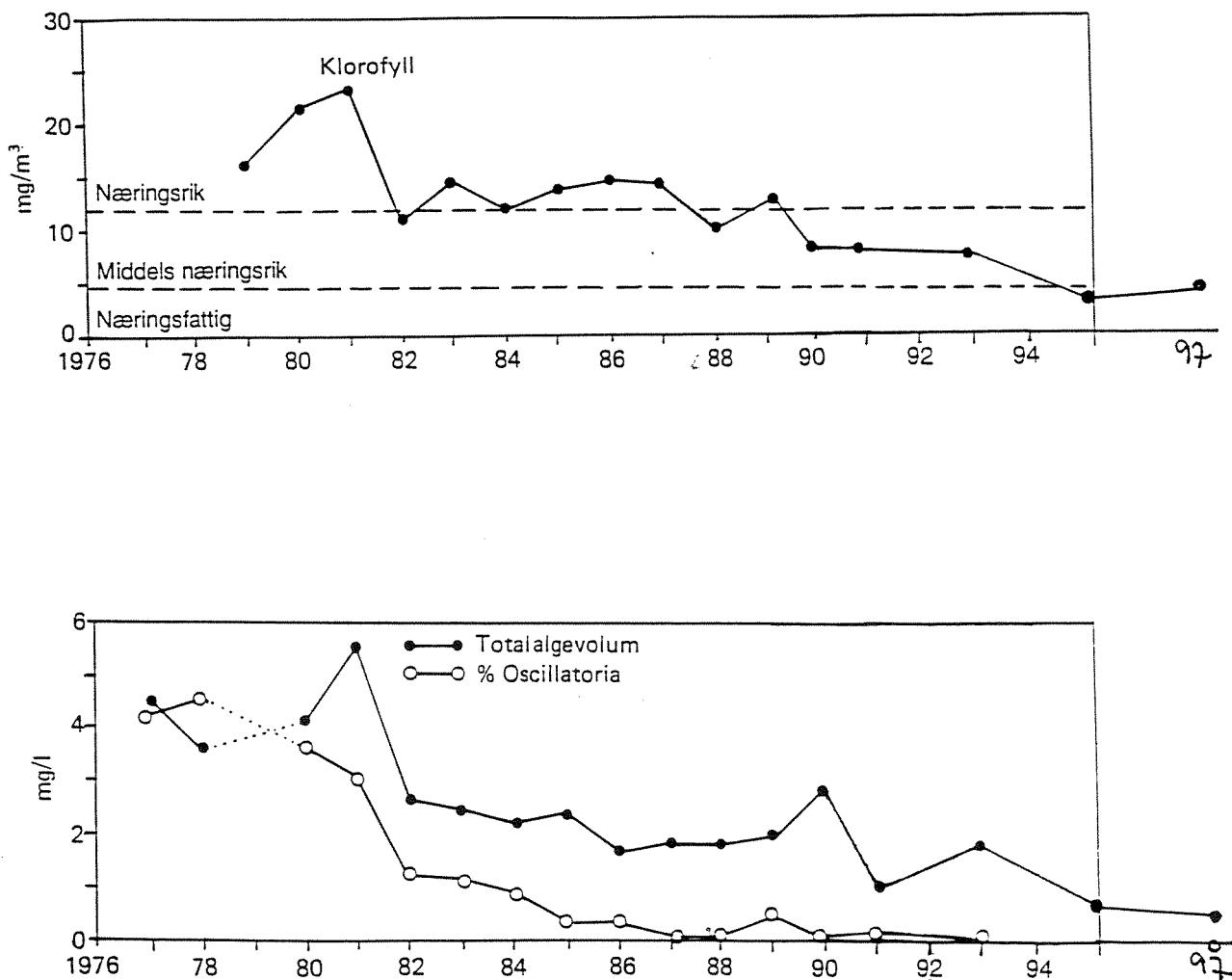
Figur 5.4 Sesongmiddelverdier (1. mai - 30. september) av fosfor (øverst) og nitrogen (midten) for perioden 1977 - 1997. Grenseverdier beregnet for 355 norske innsjøer er stiptet (Faafeng og medarb. 1990A). Nederst vises tidsvise årsmiddelverdier for nitrat 1980 - 95.

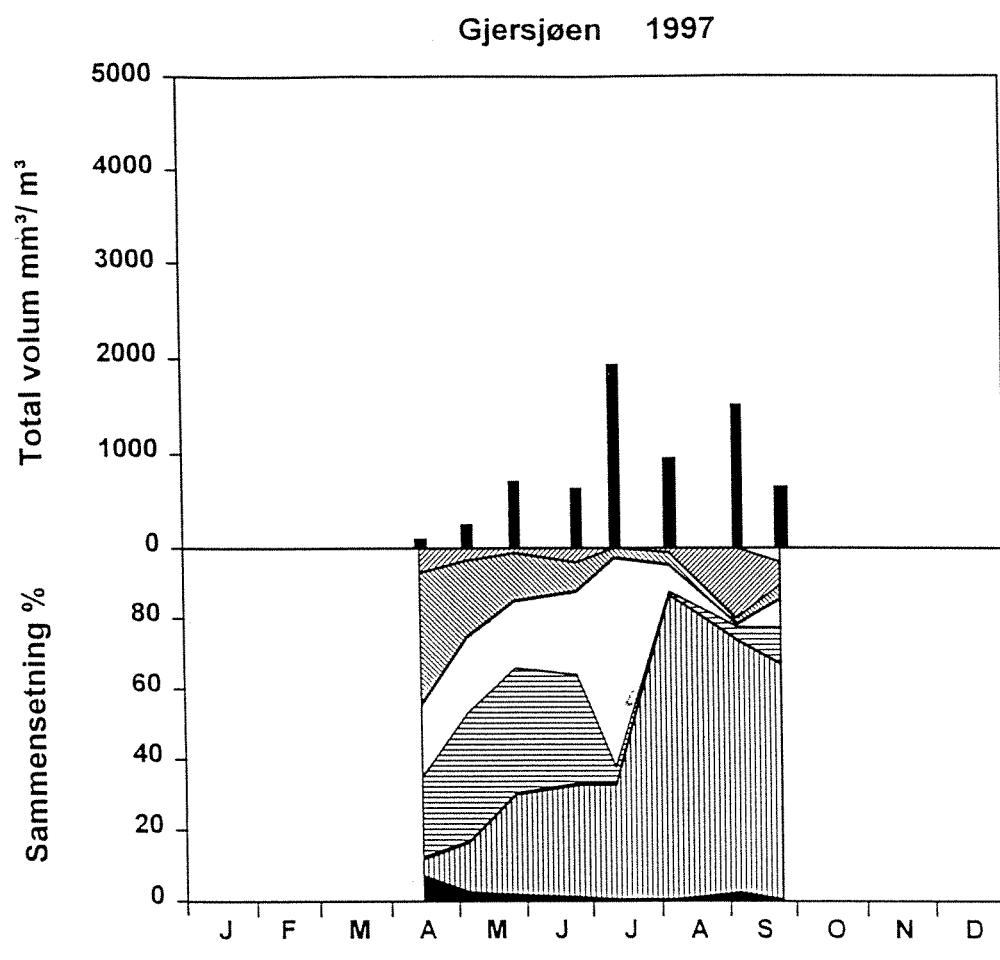
Figur 5.5 Konsentrasjoner av fosfor, nitrogen og nitrat/nitritt i
1997 (blandprøver 0-10m) sammenliknet med "normalperioden"
1972-1982

Figur 5.6 Klorofyll, Algevolum og Siktedypp. Utviklingen i 1997 sammenliknet med "normalperioden" 1972 - 1982.

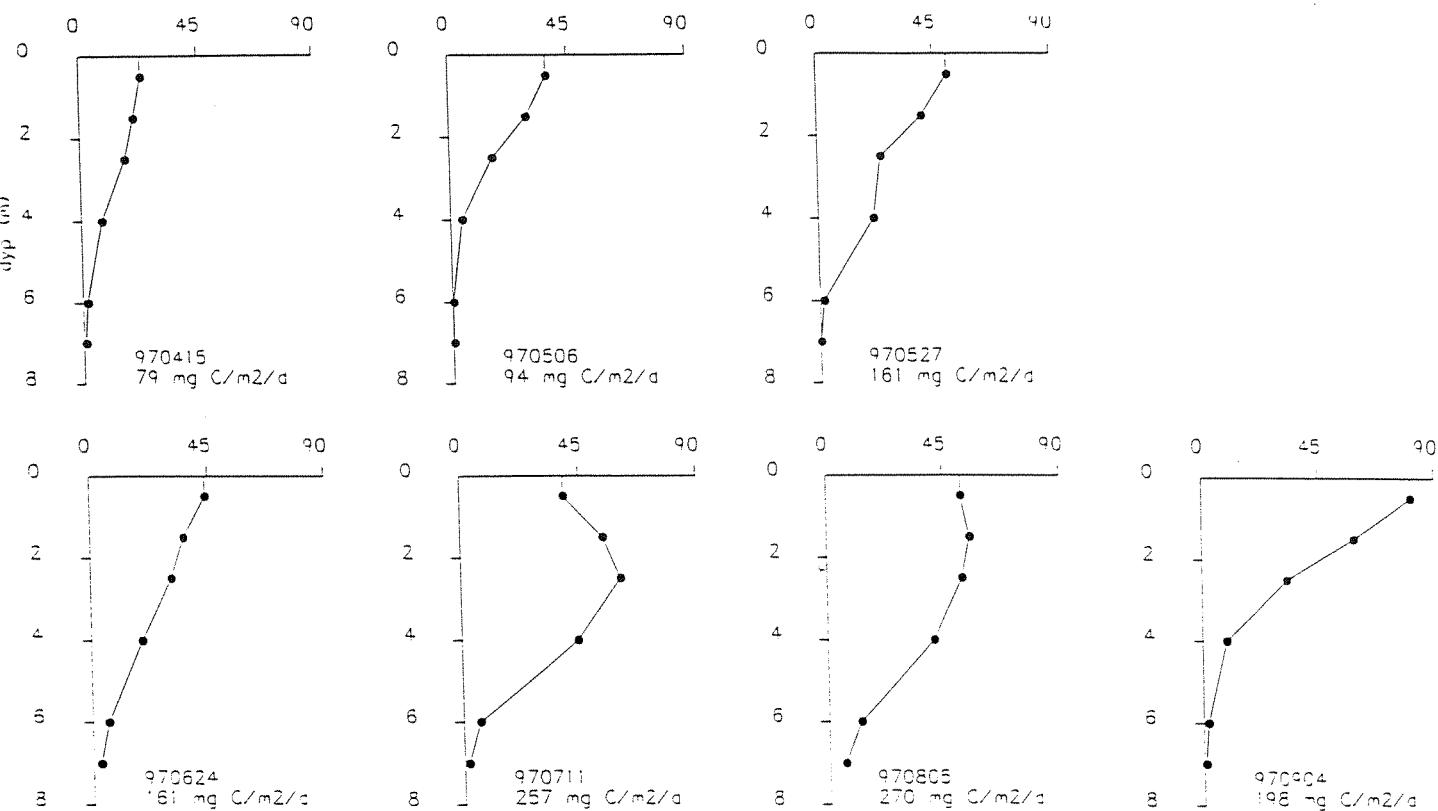
Figur 5.7 Sesongmiddelverdier for klorofyll for perioden 1979 - 1997, samt sesongmiddelverdi av totalt algevolum og andel *Oscillatoria* for perioden 1977 - 1994.

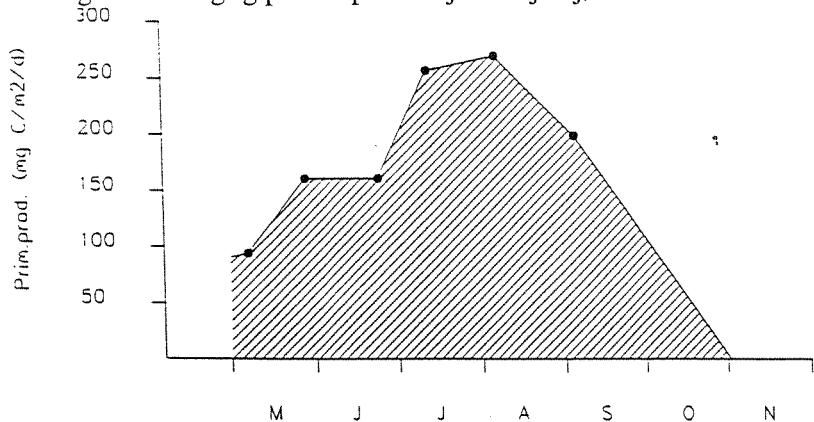
TEGNFORKLARING

- [White square] Cyanophyceae (Blågrønnalger)
- [Hatched square] Chlorophyceae (Grønnalger)
- [Cross-hatched square] Chrysophyceae (Gullalger)
- [White square] Bacillariophyceae (Kiselalger)
- [Horizontal striped square] Cryptophyceae (Sveigflagellater)
- [Vertical striped square] Dinophyceae (Fureflagellater)
- [Solid black square] My-alger

Figur 5.8 Planteplanktonets totale biomasse og sammensetning 1997

Figur 5.9 Daglig primærproduksjon i Gjersjøen målt med ¹⁴C-metoden

1997

ARSPRODUKSJON (g C/m²) : 30

MIDLERE DOGNPRODUKSJON (mg C/m²/d) : 166

MAKSIMUM DOGNPRODUKSJON (mg C/m²/d): 270

Figur 5.10 Årlig primærproduksjon i perioden 1972 - 1997

VEDLEGG 2

OBSERVASJONER I 1997

Tabeller

Tabell 4.3 Stofftransport i tilløpselvene og utløpet i 1997

	Tot-P (kg/år)	Tot-N (tonn/år)
Kantorbekken	45	1,3
Greverudbekken	50	2,5
Tussebekken	81	5,4
Dalsbekken	170	13,3
Fåleslora	51	7,5
Restfelt (ut frå arealtilf. Greverudbekken)	70	4
<u>Dir.på innsjøen (25 kg P/km²*år og 700 kg N/km²*år)</u>	68	1,9
Sum tilløp	534,6	35,4
Gjersjøelva	123	17,2
Uttapping vannverk	52	7,6
Belastning Gjersjøen:	359	10,6

Faaeslora
1997

MÅNED	TOTP tonn	PO ₄ PF tonn	TOTN tonn	NO ₃ N tonn	Q-måned mil.m ³
1	0,021	0,006	1,181	1,010	0,358
2	0,002	0,001	0,210	0,204	0,070
3	0,004	0,002	0,307	0,262	0,146
4	0,002	0,000	0,190	0,184	0,076
5	0,003	0,001	0,511	0,462	0,138
6	0,001	0,000	0,108	0,099	0,043
7	0,001	0,000	0,098	0,089	0,035
8	0,000	0,000	0,060	0,056	0,019
9	0,002	0,001	0,263	0,250	0,075
10	0,007	0,003	1,909	1,754	0,366
11	0,004	0,002	1,435	1,329	0,287
12	0,005	0,001	1,191	1,137	0,243
SUM	0,051	0,016	7,462	6,837	1,856

 VANNFØRINGSVEIDE MIDDELVERDIER: $C = S(Q*C)/SQ$

MÅNED	TOTP mg/l	PO ₄ PF mg/l	TOTN mg/l	NO ₃ N mg/l	Q-måned m ³ /S
1	0,060	0,017	3,300	2,820	0,136
2	0,024	0,008	3,000	2,920	0,027
3	0,025	0,012	2,100	1,795	0,056
4	0,022	0,004	2,500	2,420	0,029
5	0,021	0,004	3,700	3,350	0,053
6	0,013	0,003	2,500	2,310	0,016
7	0,021	0,006	2,800	2,555	0,013
8	0,022	0,007	3,150	2,943	0,007
9	0,023	0,008	3,500	3,330	0,029
10	0,019	0,007	5,217	4,794	0,139
11	0,015	0,006	5,000	4,630	0,109
12	0,019	0,006	4,900	4,680	0,093
ÅR	0,027	0,009	4,020	3,684	0,059

Gjersjøen forts.

Dato⇒	970415	970506	970527	970624	970711	970805	970904	970924
Gruppe	Volum
Arter								
Sum	26.2	98.3	261.4	202.6	113.9	14.1	62.5	73.3
Dinophyceae (fureflagellater)								
Ceratium hirundinella	.	24.0	186.0	198.0	618.0	822.0	990.0	399.0
Gymnodinium cf. lacustre	2.8	2.0	.	.	1.9	2.0	1.1	.
Gymnodinium helveticum	.	3.2	3.2	.	.	.	18.0	30.6
Gymnodinium sp. (l=14-16)	1.7	2.6	5.6	.	.	.	.	.
Peridiniopsis edax	.	.	.	.	.	.	73.5	2.8
Peridinium sp. (l=15-17)	0.7	4.6	8.7	.	.	.	.	.
Peridinium willei	.	.	.	.	.	9.0	.	9.0
Ubest.dinoflagellat	0.8	.	.	.	.	.	.	.
Sum	5.9	36.4	203.5	198.0	619.9	833.0	1082.5	441.4
Euglenophyceae								
Trachelomonas volvocina	.	0.4	.	.	.	.	.	.
My-alger								
My-alger	8.5	8.0	18.3	12.4	16.3	8.4	46.2	8.7
Totalsum (mm ³ /m ³ = mg vätvekt/m ³)	114.7	266.5	726.1	643.0	1943.8	975.5	1532.5	672.5

Klorofyll 1997 (mg/m³)

DYP\dato	15.04.97	06.05.97	27.05.97	24.06.97	11.07.97	05.08.97	04.09.97
0-2m	2,20	4,30	5,91	2,91	3,57	2,38	9,74
2-4m	2,39	3,95	5,02	2,88	4,52	3,38	10,70
4-6m	2,31	3,40	4,27	2,91	6,75	3,97	13,20
6-8m	2,40	3,26	4,49	2,82	4,72	4,91	9,54
8-10m	2,40	3,09	4,54	2,88	3,93	4,88	7,28
Middel	2,34	3,60	4,85	2,88	4,70	3,90	10,09

Alkalitet (mmol/L)

dyp/dato	15.04.97	06.05.97	27.05.97	24.06.97	11.07.97	05.08.97	04.09.97
0,5	0,627	0,628	0,628	0,646	0,650	0,681	0,684
1,5	0,622	0,626	0,622	0,649	0,662	0,692	0,695
2,5	0,624	0,635	0,698	0,648	0,680	0,667	0,692
4	0,623	0,636	0,638	0,646	0,681	0,686	0,685
6	0,629	0,634	0,630	0,642	0,652	0,669	0,689
7	0,620	0,633	0,635	0,639	0,630	0,658	0,678